Usporedba kratke proze Pavola Rankova i Václava Pankovčína

Todorović, Miran

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:534439

Rights / Prava: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu

Repository / Repozitorij:

ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za zapadnoslavenske jezike i književnosti

Katedra za slovački jezik i književnost

Prevoditeljsko-kulturološki smjer

USPOREDBA KRATKE PROZE PAVOLA RANKOVA I VÁCLAVA PANKOVČÍNA

DIPLOMSKI RAD

Student: Miran Todorović

Mentorica: dr. sc. Zrinka Kovačević, izv. prof.

Zagreb, studeni 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD 3
2. SUVREMENA SLOVAČKA KNJIŽEVNOST 4
3. PAVOL RANKOV 6
   3.1. V KAŽDOM SLOVE SLOVO 8
   3.2. FOTOGRAFIA 8
   3.3. KONTROLÓRI 8
   3.4. FARBY JESENNE 9
   3.5. VIANOČNÝ VÍRUS 9
4. VÁCLAV PANKOVČÍN 10
   4.1. DARUJEM TI TAŠKU Z ŤAVEJ KOŽE 11
   4.2. DNES SA TI NESNÍVAM 12
   4.3. CHOĎ, BRAT ŤA VOLÁ 12
   4.4. HLAVA V KUFRI 13
   4.5. RÝCHLO MA ZOBUĎ! 13
5. USPOREDBA I ANALIZA DJELA 13
   5.1. STIL PRIPOVIJEDANJA 15
   5.1.1. KNJIŽEVNI POSTUPCI 17
   5.2. VREMENSKO-PROSTORNA NEODREĐENOST 18
   5.3. EGZOTIČNOST 19
   5.4. APSURD 21
   5.5. ELEMENTI FANTASTIKE 25
   5.6. HOROR ELEMENTI 29
   5.7. DRUŠTVENA KRITIKA 32
6. ZAKLJUČAK 37
7. POPIS LITERATURE 40
8. SAŽETAK 43
9. ABSTRAKT 44

1. UVOD

U ovom radu usporedit ću dvojicu suvremenih slovačkih književnika, s ciljem uočavanja prvenstveno sličnosti, ali i razlika. Korpus za analizu iznosi deset pripovijedaka, od čega će njih pet biti od jednog autora, a ostalih pet od drugog.

Na početku rada će biti prikazano stanje suvremene slovačke književnosti s pregledom od 1989. godine nadalje. Bit će objašnjeno do kojih promjena je došlo u književnom i kulturnom životu u Slovačkoj nakon prijelaza iz komunizma u parlamentarnu republiku. Pregled promjena će obuhvaćati: književne institucije, književne časopise, nakladničke kuće, financijske aspekte književnoga života i karakteristike starijih i novijih pisaca koji se javljaju u tom razdoblju. Nakon toga poglavlja slijedi predstavljanje dvaju autora ovoga rada s njihovim kratkim biografskim podacima, a s većim fokusom na određivanju karakteristika njihova književnog stvaralaštva. U tome će dijelu rada također biti predstavljen sažetak pripovijetki koje će biti analizirane u glavnom dijelu.

Glavni dio rada sastoji se od analize pripovijedaka. Tekstovima će se nastojati prići iz različitih perspektiva, polazeći prvo od forme teksta pa onda prema sadržaju. Sve tvrdnje u analizi bit će potkrijepljene dokazima u vidu citata iz djela. Budući da nijedno od obrađenih djela zasad još nije prevedeno, citati će u glavnom dijelu teksta biti navedeni u izvorniku, a u fusnotama će biti ponuđen moj vlastiti prijevod. Kao teorijska podloga analizi bit će predstavljeni pojmovi književne vrste, kratke proze, žanra fantastike i horor poetike.

Zaključak rada sumirat će sve glavne tvrdnje iz prijašnjih poglavlja, ukratko predstaviti rezultate analize i u konačnici potvrditi važnost rada.

2. SUVREMENA SLOVAČKA KNJIŽEVNOST

Suvremena slovačka književnost nakon 1989. godine obilježena je fenomenom Baršunaste revolucije[1]. Društvene promjene koje su nastale u to doba imale su veliki utjecaj na književni i kulturni život u Slovačkoj.

Prva i osnovna promjena je ta da se književnost prestala dijeliti na onu službenu i onu zabranjenu, kako je to bilo pod prijašnjim režimom, pa su kao posljedica toga počele izlaziti knjige mnogih autora koji su zbog raznih razloga u prošlosti bili zabranjivani ili cenzurirani. Sljedeća bitna promjena je ukidanje dotadašnjih ideoloških stavova koji su bacali sjenu na starije autore pa je u tom smislu došlo do revalorizacije književnih imena i zaboravljenih autora. Promijenio se također i način organiziranja književnika pa su umjesto jednog centralnog središta književnog života, kao što je bio primjerice *Zväz slovenských spisovateľov,* nastala mnoga nova udruženja koja više nisu bila pod državnom i stranačkom kontrolom. Neki od njih su: *Asociácia organizácií spisovateľov Slovenska, Obec spisovateľov, Klub nezávislých spisovateľov, slovački PEN-klub, Spolok slovenských spisovateľov* i drugi.[2]

Osim procvata raznih udruženja književnika, do promjene je došlo i kod izdavaštva. Zbog ukidanja cenzure izdavačka je djelatnost postala brža i efikasnija, a razlog tome je i povećan broj suvremenih nakladničkih kuća koje su se proširile po cijeloj Slovačkoj i niču dan-danas, za razliku od onih nekoliko centralnih u bivšem režimu. Mnoge se nakladničke kuće razlikuju po svojim aktivnostima i fokusu na književnike koji su im od najvećeg interesa, pa se neke usredotočuju na komercijalne naslove, neke na slovačke autore, a neke čak isključivo na nove pisce, čime se olakšava prodor novih književnih imena na scenu. Drugačiji su načini promocije knjiga nego što je to bilo prije. Česte su javne diskusije i intervjui autora, za razliku od posjeta već etabliranih autora školama i kulturnim domovima kako se to radilo u bivšem režimu.[3]

Situacija s književnim časopisima u Slovačkoj nakon 1989. godine također je vrlo šarolika. Mnogi renomirani književni časopisi koji su bili aktivni u prošlim razdobljima prestali su

[1] Baršunasta ili nježna revolucija naziv je za mirne višednevne prosvjede u razdoblju od 16. studenog do 29. prosinca 1989. godine u Čehoslovačkoj kojima je cilj bio srušiti komunistički režim, u čemu se naposljetku i uspjelo. Prosvjed su započeli tadašnji istaknuti umjetnici i intelektualci, a ubrzo su im se priključili i studenti te svi ostali slojevi građana, a u vrhuncu prosvjeda samo u Pragu prosvjed je okupio oko pola milijuna ljudi. Određeni pojedinci zbog svog su političkog aktivizma završili u zatvorima. Više o baršunastoj revoluciji vidi na: https://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/barsunasta-revolucija-i-ideja-slobode-koja-se-nije-mogla-zaustaviti (pristupljeno 26. lipnja 2020.)

[2] Darovec 2006: 143-144

[3] Isto 144-145

postojati jer više nije bilo iste financijske potpore od strane države kao što je to bilo u prijašnjem režimu. S druge strane, nastao je i manji broj novih književnih časopisa, a neki su časopisi drugačije tematike osigurali unutar svoga formata prostor i za književnost. Na tragu slabije financijske potpore od strane države, na udaru su se našli i sami pisci. Prijašnji je režim određenim književnicima omogućavao sasvim pristojan izvor zarade, a osiguravao im je i određenu poziciju moći i prestiža. Nakon 1989. to se mijenja i književnost prestaje biti siguran način preživljavanja te postaje zapravo neka vrsta intelektualnoga „hobija“, slično situaciji u ostatku svijeta i u Hrvatskoj.[4]

Slovačka proza nakon 1989. godine razvijala se u nekoliko smjerova, a prisutne su dvije generacije pisaca: starija i mlađa. Starija generacija obuhvaća autore koji su stupili na književnu scenu prije ili tijekom 60-ih godina prošloga stoljeća. Za vrijeme komunističkog režima često su bili zabranjivani ili cenzurirani, a u svojim su se djelima objavljenima nakon 1989. godine nerijetko obračunavali s ostacima onoga što im je prijetilo iz prošlosti pri čemu su neki bili više, a drugi manje otvoreno politični. Započeo je i proces intimizacije proze pa su neki autori u svoja djela počeli uključivati elemente egzistencijalističke filozofije, individualizma, pesimizma i skepse. Najpoznatija imena starije generacije pisaca su: Dominik Tatarka, Rudolf Sloboda, Vincent Šikula, Ján Johanides, Pavel Vilikovský, Dušan Mitana i drugi.[5] Mlađa generacija, tj. oni pisci rođeni nakon 1960. godine u potpunosti su se odmaknuli od političko-ideoloških pozicija i počeli pisati o osobnim problemima maloga čovjeka. Često su prikazivali čovjekov unutarnji psihički život, borbu s depresijom i opsesijama, a ukazivali su i na važnost razlikovanja vlastitih iluzornih projekcija od fizičke stvarnosti. Neki od najpoznatijih imena te mlađe generacije su: Peter Pišťanek, Vladimír Balla, Tomáš Horváth, Veronika Šikulová, Jana Juráňová, Monika Kompaníková, Ivan Kolenič i drugi, a na kraju krajeva tu su i dvojica autora koji su tema ovoga rada - Pavol Rankov i Václav Pankovčín.[6]

Kao karakteristika postnovembarske[7] proze ističe se idejni i estetski pluralizam. U književnost se tako s jedne strane vratila duhovnost, a s druge strane se otvorenije pisalo o seksualnosti, a osim erotskih motiva pojavili su se i prikazi nasilja i opscenosti. Autori se počinju shvaćati više kao individualni entiteti koji izražavaju svoj vlastiti stav.[8] To pogotovo vrijedi za mlađu

[4] Isto 145-146
[5] Marčok 2006: 249
[6] Isto 264
[7] *Postnovembarska književnost* (M.T.) je moj slobodni prijevod slovačkog termina *ponovembrová literatúra*, što je naziv za period suvremene slovačke književnosti koji je započeo nakon studenog 1989. godine, odnosno nakon fenomena Baršunaste revolucije.
[8] Čúzy 2007: 89

generaciju pisaca, koji književni tekst počinju smatrati igrom i provokacijom, ali joj ipak priznaju i njenu sposobnost da prenese određeni filozofski sadržaj. Tu se najviše vidi utjecaj postmodernizma, kojeg su pomogli uvesti mladi autori jer su počeli pratiti (književne) događaje u ostatku svijeta pa su na taj način otvorili vrata ulasku suvremenih trendova iz Europe i Amerike. Za mlađu je generaciju također tipično odbacivanje tradicionalnih vrijednosti, smisla povijesti, vjere u više ideale i dr.[9] Posljednje desetljeće 20. stoljeća bilo je jednako afirmativno i za ženske prozne autorice koje su se okupile oko kluba *Femina* i časopisa *Aspekt*. Njihova su djela bila jednako pluralistička, a između ostalog su se svakako istaknule i feminističke teme.[10] Nova atmosfera u slovačkoj književnosti utjecala je i na književne vrste. Velika prozna djela poput romana nastavila su svoj utjecaj, ali popularne postaju i manje forme poput novele i pripovijetke. Na sadržajnom planu sve veću pozornost pobuđuju jezične stilizacije, individualne asocijacije i intelektualne aluzije prije nego stvaranje konkretne priče.[11]

Sve su navedene tendencije prisutne tek kao okvirni opisi stanja, što znači da ih se ne pridržavaju uvijek svi autori i da, naravno, ima pojedinih odstupanja. Primjerice, iako je za mlađu generaciju suvremenih slovačkih autora karakteristično odbacivanje etičkih i religioznih vrijednosti, ipak je prisutna i struja autora koji pišu vjerski orijentirane tekstove s didaktičkom ulogom, što bi se smatralo više tradicionalnim pristupom.[12]

3. PAVOL RANKOV

Pavol Rankov rođen je 1964. godine u Popradu. Studirao je bibliotekarstvo na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Komenský u Bratislavi, gdje je i zaposlen na Katedri informacijskih znanosti.

Debitirao je zbirkom pripovijedaka *S odstupom času* (1995) koja se nadovezuje na svjetsku i domaću tradiciju fantastičnog realizma[13]. Ostale zbirke pripovijedaka koje je izdao su: *My a oni / Oni a my* (2001), *V tesnej blízkosti* (2004), *Na druhej strane* (2013). U novije vrijeme piše i romane: *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* (2008), *Matky* (2011), *Miesta, čo*

[9] Isto 125-126
[10] Isto 135
[11] Isto 126
[12] Isto
[13] Fantastični realizam je jedan od tri vrste realizma unutar fantastike, ostala dva su: čudesni realizam i magijski realizam. U fantastičnom je realizmu uvijek prisutna određena doza straha, strave i nepovjerenja prilikom uvođenja nepoznatog u svijet stvarnosti, za razliku od čudesnog i magijskog realizma gdje je taj šok miješanja stvarnih i nestvarnih elemenata manji, ili ga uopće nema. Za više o tome vidi Panić 2016: 9

nie sú na mape (2017) i *Legenda o jazyku* (2018).[14] Njegove su pripovijetke izašle u brojnim časopisima, a neki od njih su: *Dotyky*, *Infoknihy*, *Knižná revue*, *Kultúrny život*, *RAK – Revue aktuálnej kultúry*, *Romboid*, *Slovenské pohľady*, *SME* i drugi. Osim književnih, objavljuje i stručne tekstove iz područja informacijskih znanosti.[15]

Za svoja je književna djela osvojio razne nagrade: Nagradu Ivana Kraska (1995), *Premio Letterario Internazionale* „Jean Monnet" (1997) i Nagradu slovačkih dnevnih novina *SME* (2001).[16]

Karakteristika cjelokupne kratke proze P. Rankova nastavlja se na njegovu prvu zbirku pripovijedaka. Prisutna je vremensko-prostorna neodređenost i prikazuju se egzotična područja, reducirana radnja, dramatičnost, mješavina tajnovitosti, mistifikacije, iracionalnosti i izraženi trenutak preokreta. Naglo se objavljuje nekakav skriveni ili previđeni detalj u radnji, a kao rezultat toga cijela priča dobiva novi smisao. Rankov nema svoju *veliku temu* nego se usredotočuje na fragmentacije i oscilacije u jazu između stvarnog i iluzornog svijeta, a pritom se ponekad oslanja i na crni humor, uranja u svijet apsurda i time dolazi do apsolutne relativizacije.[17]

Zahvaljujući europskom programu za kulturu i financijskoj potpori Europske komisije, hrvatsko se čitateljstvo imalo prilike upoznati s likom i djelom Pavola Rankova 2011. godine i to kroz njegov roman *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy)* koji je tom prigodom preveden na hrvatski.[18] Ostatak Rankovovih djela ostaje nepoznat širem hrvatskom čitateljstvu prvenstveno iz razloga što nije preveden.[19]

U nastavku će biti predstavljen kratki sadržaj pripovijetki koje će se analizirati u glavnom dijelu ovoga rada. Prve četiri pripovijetke (*V každom slove slovo*, *Fotografia*, *Kontrolóri*, *Farby jesenne*) dolaze iz zbirke *S odstupom času* (1995), a peta pripovijetka *Vianočný vírus* dolazi iz zbirke *Na druhej strane* (2013).

---

[14] https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/diela-v-slovencine (pristupljeno 30. lipnja 2020.)
[15] Isto
[16] https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/zivotopis-autora (pristupljeno 28. lipnja 2020.)
[17] https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/komplexna-charakteristika-tvorby (pristupljeno 28. lipnja 2020.)
[18] http://disput.hr/shop/dogodilo-se-prvoga-rujna-i-ne-samo-tada/ (pristupljeno 30. lipnja 2020.)
[19] Vrijedi spomenuti da se određena manjina hrvatskog čitateljstva imala priliku upoznati s njegovim radom, a to uključuje prije svega zaposlenike i studente na Katedri za slovački jezik i književnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu u sklopu kojeg je bilo organizirano gostovanje Pavola Rankova i drugih slovačkih autora. Na tom je gostovanju predstavljena njegova književna produkcija kroz formu intervjua i dijaloga između studenata, profesora, lektora i književnika. Pripadnici slovačke nacionalne manjine u Hrvatskoj također imaju mogućnost, u skladu sa svojim interesima, kupiti Rankovove knjige preko interneta i razumjeti ih u izvornom obliku bez potrebe za prevođenjem.

3.1.V KAŽDOM SLOVE SLOVO

Tajanstvena organizacija kontaktira pisca koji se sprema izdati svoju prvu zbirku pripovijetki i traže ga dozvolu da naprave određene izmjene u njegovu tekstu. Pisac je isprva sumnjičav i oklijeva dati tekst u ruke strancima, međutim nakon malo razmišljanja zaključuje da mu ne mogu uzrokovati štetu pa pristaje i predaje im rukopis. Već sutradan mu rukopis pristiže, a u njemu skoro da ništa nije ni izmijenjeno osim nekoliko pravopisnih sitnica, a što je još čudnije, neke su pogreške namjerno ostavljene. Pisac ubrzo primi poziv tajanstvene osobe koja tvrdi da je bio posrednik prilikom izmjena u tekstu, te mu se zahvaljuje na suradnji. Nakon što ga pisac upita za objašnjenje i honorar, veza se prekida.

3.2.FOTOGRAFIA

Počinitelj kaznenog djela silovanja maloljetnice završio je u zatvoru na tri godine. Dodijeljena mu je samica. Sadržaj samice je tipično oskudan. Osim osnovnog namještaja i svježe okrečenih žutih zidova, na zidu se još nalazi i jedna fotografija. Fotografija prikazuje kišnu ulicu, a u daljini se vidi leđima okrenuta žena kako odlazi. Boravkom u ćeliji zatvoreniku je dosadno, a najviše mu nedostaje društvo. On polako gubi svoj razum i počinje provoditi svoje dane u razgovoru sa ženom iz fotografije. Počinje ju nagovarati da mu se okrene i priđe bliže. Nakon nekog vremena, učini mu se da ga je poslušala te da ona zaista prilazi svakim danom sve bliže njemu. Dana 341. njegova služenja kazne, žena priđe skroz blizu i on joj pomogne da izađe iz fotografije. Nakon prvotnih poljubaca, žena ga snažno uhvati rukama za vrat i počne gušiti. Sljedećeg, sveukupno 342. dana kazne upravitelj zatvora i doktor dolaze u ćeliju gdje zatvorenik leži gol i mrtav na podu. Doktor nagađa da je smrt od moždanog udara, a zatim doktor i upravitelj komentiraju fotografiju na zidu na kojoj sada više nije samo jedna osoba u daljini, već dvije.

3.3.KONTROLÓRI

Čovjek pod inicijalom O. radi kao revizor. Poslan je na zadatak da provjeri račune određene firme u nepoznatom gradiću. U ranom jutarnjem vlaku susreće čovjeka u svom vagonu za kojeg slučajno doznaje da se bavi istim poslom, samo što je on poslan na zadatak u jedan drugi gradić. Kroz razgovor su došli na ideju da zamjene odredišta i aktovke s podacima, pa da se ponovno sretnu u povratnom vlaku i razmjene dojmove. Dolaskom u gradić D. umjesto u gradić T. naš kontrolor se susreće s brojnim zavrzlamama. Ubrzo shvaća da je prevaren, da se drugi revizor iz vlaka vjerojatno samo htio domoći podataka i evidencije poslovanja iz njegove aktovke. Zato je čvrsto odlučio da će prestići revizora iz vlaka, otići iz toga grada i

stići prije njega u firmu kako bi si sačuvao obraz. Pokuša sve što može, ali odlazak iz trenutnog gradića ispada gotovo nemoguć pa naš revizor ostaje izgubljen u tom neobičnom mjestu uz nepoznate mogućnosti povratka kući.

3.4.FARBY JESENNE

Oliver je čovjek u poodmaklim godinama koji je na odmoru u mjestu koje naziva Ostrovy. On piše pisma prijatelju Richardu o svom boravku i počne ga obavještavati o neobičnoj stvari koja mu se dogodila. Naišao je na trgovinu umjetničkim predmetima gdje mu se učinilo da je vidio izloženu sliku koju je naslikala njegova preminula žena Mária. Počeo je pratiti ponudu u toj trgovini i u nadolazećim danima je došlo još slika identičnoga stila onomu njegove preminule žene, kao i neke slike za koje se točno sjeća da ih je ona slikala jer je u to vrijeme još živio s njom. Datumi na slikama su napisani njenim rukopisom, ali potpis autora je uvijek izbrisan i neraspoznatljiv. Oliver zna da je nemoguće da se u trgovinama pojavljuju te slike jer je većina njih zadržana u njihovoj privatnoj kolekciji i nisu ih prodavali. Čvrsto odluči da će saznati tko proizvodi te slike, ali toga dana kada je odlučio otići u trgovinu da to sazna, izbije krvava pobuna u tom mjestu i to ostane zadnje Oliverovo pismo koje je poslao.

3.5.VIANOČNÝ VÍRUS

Vrijeme je Božića. Neimenovana protagonistica nevoljko provodi svoje blagdane sama. Jednog se dana nađe na piću s Petrom, kolegom iz razreda u kojeg je bila zaljubljena u srednjoj školi. Peter je u srednjoj školi bio u vezi s Marianom s kojom se trebao i vjenčati, ali ona ga je u zadnjem trenu ostavila i pobjegla u inozemstvo od kud joj se gubi svaki trag, a Peter je tada zbog toga završio na psihijatriji. Između protagonistice i Petra se na kavi dogodi iskra i poljube se, ali spletom okolnosti moraju prekinuti susret pa se dogovore da će se naći neki drugi puta. Sljedeći dan se protagonistici u kutu usana pojavi prištić za kojeg ona pomisli da je herpes i iz ljekarne si nabavi kremu kojom si pokuša pomoći. Umjesto olakšanja, sljedećih par dana se situacija pogorša - prištić nestane, ali nastane fleka koja se počinje sve više širiti po njenom licu. Zbog toga odgađa susret s Petrom i odlazi kod doktorice na kontrolu pa je uzorak ubrzo poslan na biokemijsku analizu. Po dolasku rezultata analize, osim doktorice protagonisticu dočekaju i dva policajca s nalogom za pretres njenoga stana jer se ispostavi da je fleka na njenom licu rezultat rijetkog virusa koji se prenosi s mrtvog tijela na živo. U njenom stanu ne nalaze ništa, ali zato prilikom pretresa Petrova stana nalaze u njemu tri ženska leša. Policajac nazove protagonisticu i kaže joj što su našli u Petrovu stanu, a protagonistica upita je li jedna od leševa i njegova bivša djevojka Mariana koja je nestala prije

toliko godina. Policajac kaže da nisu pronašli njeno tijelo, ali da je izgledno da ju je on ubio. Protagonistica se tada obrati direktno čitatelju da policajac nije u pravu jer samo ona zna tko je ubio Marianu.

4. VÁCLAV PANKOVČÍN

Václav Pankovčín rođen je 21. svibnja 1968. u gradiću Humenné u istočnoj Slovačkoj. Nakon završene srednje kemijske škole studirao je novinarstvo na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Komenský u Bratislavi u godinama od 1986. do 1990. Sudjelovao je u Baršunastoj revoluciji[20], bio je urednik novina *Smena*, *SME* i *Pravda*, a istovremeno je radio i kao pedagog na Katedri novinarstva na Filozofskom fakultetu Sveučilišta Komenský. Umro je prerano, u svojoj tridesetoj godini života.[21]

S obzirom na njegov kratak život, moglo bi se reći da je bio iznimno plodonosan autor. Njegove prve pripovijetke izašle su 1989. u časopisu *Dotyky*[22], a prva njegova objavljena knjiga je *Mamut v chladničke* (1992). Ona je bila namijenjena prije svega djeci, dok je za odrasle čitatelje izdao tri zbirke pripovijedaka: *Asi som neprišiel len tak* (1992), *Marakéš* (1994), *Bude to pekný pohreb* (1997); novelu *Tri ženy pod orechom* (1996) i dva romana: *Polárny motýľ* (1997) i *K-85* (1998). Roman *Liná*res završavao je nekoliko dana pred svojom naglom smrti 18. siječnja 1999. godine.[23]

Pankovčínova poetika dijelom je proizašla iz inspiracije magičnim realizmom. Neke se njegove pripovijetke događaju na seoskom području istočne Slovačke,[24] međutim autor odlazi i korak dalje te spaja ta dobro poznata područja svoga života s novim, egzotičnim mjestima (primjerice, afrički Marakeš) ili čak s potpuno fiktivnim mjestima.[25] U njegovim se djelima često miješaju sadašnjost i prošlost, stvarnost s maštom, dosadna svakodnevica s igrom. Neke karakteristike njegove poetike podsjećaju na prozu Vincenta Šikule, ali od nje se razlikuju snažnijim korištenjem fantastičnih motiva.[26] Fantastika u njegovim djelima nalikuje onoj Gabriela Garcie Marqueza, a u određenim tekstovima su prisutni i motivi američke horor pripovijetke te folklorni motivi.[27]

---

[20] http://www.kkbagala.sk/spisovatelia/pankovcin-vaclav (pristupljeno 20. srpnja 2020.)
[21] https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovcin/zivotopis-autora (pristupljeno 20. srpnja 2020.)
[22] https://www.teraz.sk/import/literatura-spisovatel-vaclav-pankov/326166-clanok.html (pristupljeno 20. srpnja 2020.)
[23] http://www.kkbagala.sk/spisovatelia/pankovcin-vaclav (pristupljeno 20. srpnja 2020.)
[24] Darovec 2006: 155
[25] Herec, Marčok 2006: 286
[26] Marčok 2006: 265
[27] Herec, Marčok 2006: 286

Pankovčína zanima iracionalno, tajanstveno, neobjašnjeno i pokušava to spojiti s racionalnim. Eksperimentira s vremenskom i prostornom dimenzijom. Primjerice, prolaskom već poznatim predjelima uvijek iskrsne neki novi grad ili selo, koji tamo nikad prije nisu bili. Što se tiče vremenske dimenzije, događaji se često nižu obrnutim redom, a pripovjedač ponekad unaprijed zna što će se dogoditi, kao da se budućnost već bila dogodila.[28]

Ovoga autora hrvatsko čitateljstvo poznaje u još manjoj mjeri nego Pavola Rankova. Prvo i osnovno, još nijedno njegovo djelo nije prevedeno na hrvatski jezik tako da je tu hrvatsko čitateljstvo u većoj mjeri odmah isključeno. S druge strane, prerano umrli autor ne može sam promovirati svoj rad u stranim državama kroz forme intervjua, književnih susreta itd. kao većina živućih autora pa i to utječe na činjenicu da se glas o autoru slabo prenosi. Jedini koji još uvijek imaju neku moć podsjetiti na autora su slovačke izdavačke kuće koje s vremena na vrijeme, obično na godišnjice, mogu pokušati aktualizirati autorovo ime i djelo novim izdanjima njegovih radova, međutim i to se ponekad pokaže kao slabo profitabilan pothvat u današnje doba kada knjiga i čitanje doživljavaju pad interesa šire javnosti, a financijske potpore od strane države su sve oskudnije. Svejedno, uspomena na autora i dalje postoji, barem u užim krugovima dobro informiranih čitatelja, i samo čeka vrijeme da bude šire prepoznata.

Sve pripovijetke koje će u nastavku biti predstavljene, a u glavnom dijelu rada analizirane, dolaze iz zbirke *Bude to pekný pohreb* (1997).

4.1.DARUJEM TI TAŠKU Z ŤAVEJ KOŽE

Zdenka i David su par koji po prvi puta odlazi na odmor u inozemstvo kako bi proslavili svoju godišnjicu braka. Kao destinaciju su odabrali Las Palmas u Španjolskoj. Odluče malo razgledati grad, ali imaju različite ideje što bi prvo htjeli obići. Zato se dogovore da će se razići na par sati, razgledati što svatko od njih želi, pa se opet susresti u 14:00 h i vratiti se zajedno u hotel. Motivacija iza toga razdvajanja također leži u tome da svatko od njih potajno želi kupiti onome drugome dar za godišnjicu. Zdenka ode u trgovački centar, a David se prošeta po centru i naiđe na tržnicu. I dok je Zdenka vrlo brzo našla što želi i prije nego što je vrijeme isteklo, David je naišao na romski butik. Kod njih želi kupiti torbicu od devine kože za Zdenku koja ga čeka u kafiću budući da je obavila kupnju prije dogovorenog vremena. Unutar butika Davida omamljuju egzotični mirisi, predmeti i vino koje mu toči mlada

[28] https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovcin/komplexna-charakteristika-tvorby (pristupljeno 21. srpnja 2020.)

prodavačica. Njegov sat na ruci uvijek pokazuje 13:15, iako je u stvarnosti izvan butika već davno prošlo 14:00 h i Zdenka ga čeka zabrinuta. Nakon tjedan dana, Zdenka se sama vraća avionom bez Davida, kojeg sada policija i vlasti vode kao nestalog. David se pridružio obitelji Roma kao partner mlade prodavačice koja mu je točila vino i dok gleda torbicu od devine kože, ne može se sjetiti za koga ju je kupio.

4.2.DNES SA TI NESNÍVAM

Andy Boršovský je putujući trgovac koji u svom autobusu prodaje potrepštine okolnim selima. Na putu do obližnjeg sela, jesenje jutro je bilo puno magle zbog čega mu je bilo teško pratiti male seoske ceste. Zbog toga u jednom trenutku zaustavlja autobus, a kad ponovno krene, zapazi na putničkom sjedalu mladu ženu. Začudi se otkud ona u njegovu autobusu, a ona mu objasni da je stopirala pa kad je vidjela da je autobus stao, mislila je da je stao njoj pa je ušla unutra. Žena se zove Paula i traži od Andyja da ju odveze do njenoga mjesta Firgas za koje Andy zna da ne postoji u ovom okružju jer godinama već tuda prolazi. Ona ga uvjeri da postoji i da će ga ona navesti kako da dođe do tamo. Andy cijelim putem razgovara s Paulom koja mu od nekud djeluje poznato. Shvati da već unaprijed zna što će ona reći jer je sve to što se trenutno događa njegov san koji stalno iznova sanja. Po dolasku u Firgas, u njegovu snu mještani nikad ništa ne žele kupiti od njega, ali sada pokupuju sve. Nakon toga ga Paula pita misli li još uvijek da sanja. Nakon što je odvezao Paulu njenoj kući i rasprodao sve svoje zalihe, krenuo je natrag u svoje mjesto Bardejov, te opet putuje malim maglovitim cestama. Dođe do dijela gdje mora skrenuti na križanju, i tek što je to napravio sjeti se da u snu uvijek u ovom trenutku iz suprotnoga smjera na njega juri kamion s upaljenim svjetlima koji trubi na sav glas, međutim sada je već prekasno da se izmakne, a ne zna ni svoju daljnju sudbinu jer se u tom trenutku sna uvijek probudi.

4.3.CHOĎ, BRAT ŤA VOLÁ

Muž i žena žive na selu. Njihov brak, u kojemu su prisutni snažni patrijarhalni obrasci, daleko je od idealnog. Jednoga dana žena sazna da joj je brat iz djetinjstva poginuo u prometnoj nesreći. Od toga dana pa nadalje ima probleme sa snom. Često sanja brata koji joj govori da će uskoro opet biti zajedno kao i u djetinjstvu. Žena počinje imati simptome nalik prehladi, grlo ju boli, a uskoro joj se stanje pogorša. Ujutro se budi umorna, s modricama na vratu i ne može obavljati kućanske poslove. Počne tvrditi da ju to preminuli brat progoni u snovima, da ju guši jer ju želi povesti sa sobom u zagrobni život. Njeno stanje ne prolazi, te nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja pomoći, konačno se odluče pozvati svećenika da izvrši

egzorcizam nad ženom. Nakon egzorcizma je četiri mjeseca sve u redu, ali odjednom simptomi počnu ponovno i žena naglo umre. Liječnik u bolnici ponudi njenom mužu obdukciju da saznaju od čega je umrla, međutim muž to odbije tvrdeći da ju je "duh ugušio". Odmah nakon povratka iz bolnice, njen muž ode u spavaću sobu, izvadi dvije flaše i elastičnu traku koje su se nalazile ispod kreveta, sadržaj flaša izlije po krpi koju zaveže trakom i flaše ispere. Zapali vatru, krpu baci u nju i gleda u plamen koji se šareni i mijenja boje.

4.4.HLAVA V KUFRI

Skitnica pronalazi kovčeg kopajući po kontejneru za smeće. Kovčeg je nov, dobro očuvan i težak. Skitnica pomisli da se u kovčegu skrivaju neke vrijedne stvari, a i da sam kovčeg može prodati po dobroj cijeni pa zato uzima kovčeg, ne otvarajući ga do tek kasnije. Kada je napokon otvorio kovčeg, u njemu pronalazi odrubljenu mušku glavu zamotanu u ručnike. Zbog toga ga spopadne jeza i strah pa se odluči što prije riješiti kovčega i glave u njemu. U jednom trenutku glava mu se počne obraćati, što ga još više zaprepasti. Glava mu obeća da će ga ostaviti na miru ako ju vrati na njeno tijelo, a adresu gdje se ono nalazi izdiktira protagonistu. On jedva nađe to mjesto, kovčeg ostavi pred vratima, pokuca na vrata i pobjegne. Dolaskom u svoj stan, pokušava se smiriti i uvjeriti se da više ništa od toga ne postoji, da mu se sve to učinilo jer je tijekom dana dugo hodao na suncu, a u tom trenutku netko pokuca na njegova vrata.

4.5.RÝCHLO MA ZOBUĎ!

Protagonist spava. U jednom trenutku postaje svjestan da spava i poželi se probuditi, ali ne može. Nakon što se jedva probudi, obrati se ženskoj osobi pod imenom Dada prisutnoj u sobi koja sjedi za stolom i piše. Kaže joj da se nije mogao probuditi, a ona mu odgovori da je to samo nešto ružno sanjao. On legne natrag spavati i opet sanja sličnu stvar: sada propada, ali se više ni ne pokušava probuditi. Dada ga probudi predvečer i upozori ga da će prespavati cijeli dan. On ju priupita zna li što je sanjao. Ona odgovori da je sanjao da se ne može probuditi i da joj je to već rekao. On kaže da to nije bio samo san, a ona odgovori da ima bujnu maštu.

5. USPOREDBA I ANALIZA DJELA

Prije prelaska na samu analizu, za početak bi bilo dobro osvijetliti pojam književne vrste i pojam kratke proze jer djela koja će biti analizirana u ovome radu spadaju u tu kategoriju.

Milivoj Solar književnu vrstu definira kao: *grupu sličnih djela, takvih književnih djela u kojima se ponavljaju neke manje-više stalne osobine*.[29] Pritom vrijedi pravilo da: *što grupe sličnih djela obuhvaćaju veći broj djela, to one njihove osobine koje ih ujedinjuju postaju neodređenije*.[30] U prošlosti su se književne vrste shvaćale kao unaprijed zadani uzorci prema kojima su se trebala oblikovati književna djela, ali danas to više nije tako pa je odnos prema književnim vrstama određen više okvirno. Književna djela danas nastaju s jedne strane u odnosu prema zadanoj tradiciji, a s druge strane u odnosu prema originalnosti i rušenju te tradicije.[31]

Kratka proza je književna vrsta koja se među hrvatskim teoretičarima književnosti pojavljuje pod krovnim nazivom *novela*, iako se isti pojam koristi i za podvrstu unutar nje same. Njene se karakteristike najbolje uočavaju tek usporedbom s ostalim književnim vrstama. Definira ju njena kratkoća, odnosno postupci ograničavanja i sažimanja teme. Za razliku od romana koji više pažnje pridaje cjelovitosti pojedinčeva života, novela se ograničava na fragment sudbine pojedinca. Likovi u novelama, dijelom i zbog kratkoće književne vrste, obično su manje psihološki iznijansirani nego oni u romanima, nisu tipični pozitivni ili negativni junaci nego prije figure kod prikaza određenog problema.[32]

Novela uključuje sljedeće podvrste: crticu, kratku priču, priču, novelu, pripovijetku i pripovijest. Iako u književnoj praksi postoji sklonost prema arbitrarnom razjednačavanju tih naziva, nemoguće je zapravo utvrditi jasne razlike između tih termina jer one ne postoje.[33] Također se uspostavila i određena skala po duljini gdje bi, od kraće prema duljoj, bio aktualan sljedeći redoslijed: kratka priča, novela pa pripovijetka, uz mogućnost da novela i pripovijetka zamijene mjesta. Međutim, sami pojmovi kratkoće i dužine problematični su sami po sebi jer se ne mogu dovoljno jasno kvantitativno odrediti, a osim dužine djela, u obzir prilikom definicije termina trebalo bi uzeti i ostale kriterije, poput tematske ili kompozicijske dimenzije.[34]

Unatoč nejasnim razlikama u diferencijaciji kratke proze, mnogi su teoretičari ipak pokušavali ponuditi svoje teorije o određenim podvrstama. Miroslav Šicel tako tvrdi da kratka priča na neki način ukida „pričljivu“ fabulu, da je namijenjena konkretnom cilju i završnoj poanti, a da joj je stil *koncizan, sažet, jezik jednostavan i racionalan, a izraz neopterećen baroknom*

[29] Solar 1983: 123
[30] Isto 124
[31] Isto 123
[32] Solar 1989: 250
[33] Isto 248
[34] Isto 223-224

atributivnošću i metaforikom ili nefunkcionalnom kićenošću. Po njemu takva proza *nerijetko djeluje nedovršeno, ostavljajući čitatelju mogućnost da je sam „dovrši“*.[35] Mnogi su se također, od E. A. Poea do Čehova, okušali u određivanju njezine dužine pa tako postoje razna nesuglasja. Neki uzimaju u obzir broj redaka, a drugi broj stranice. Neki se pak odlučuju za ukupan broj riječi kao presudan faktor, ali opet ga različito kvantitativno definiraju pa neki govore o opsegu od 1.600 do 20.000 riječi, a drugi dopuštaju i do 32.000 riječi.[36]

Određeni teoretičari smatraju da su podvrste kratke proze zapravo određene svojim fleksibilnim odnosom i prilagodbom prema zahtjevima određenih povijesnih razdoblja. Tako Vlatko Pavletić smatra da se kratka priča pojavila kao obnova i preobražaj pripovijetke, za koju je interes publike presudio da je često odviše razvučena i duga.[37]

Osim pitanja književne vrste, prva i osnovna sličnost između naša dva slovačka autora na općenitoj razini jest činjenica da su živjeli i stvarali u istom vremenskom periodu i istom geokulturnom prostoru. Mnoge se karakteristike njihova djela preklapaju, a pojedini primjeri mogu spadati pod više karakteristika odjednom. Detaljnije o sličnosti i specifičnosti njihovih djela bit će napisano u narednim potpoglavljima.

5.1.STIL PRIPOVIJEDANJA

Zbog sistematičnosti se kao dobar početak čini polazak od same forme teksta, a kasnije postepeno prijelaz na sadržaj.

Tome na tragu, jezik kojim se autori služe je izravan, koncizan i bez nepotrebnih digresija. Jedine digresije koje su prisutne su one kada se pripovjedač retrogradno vraća u prošlost kako bi opisao događaje koji su bitni za sadašnjost.

Jedan takav slučaj prisutan je u pripovijetci *Darujem ti tašku z ťavej kože* u kojoj se tek u pola priče objašnjava pozadina likova, opisujući njihovo prvotno upoznavanje, a to je nešto što je čitatelj kronološki trebao saznati prije svega ostaloga:

> *S Dávidom sa zoznámila pred siedmimi rokmi. Na vysokej škole hrala divadlo - ani sama nevedela prečo. Vedela, že nie je bohvieaká herečka, ale nikto z partie jej to nedával najavo... David jej dal kyticu kvetov a bez okolkov jej povedal, že postavu má perfektnú, ale herečka je mizerná. Zatvárila sa urazené. Na druhý deň s ním išla na večeru... Chodili spolu - s menšími*

[35] Šicel 2007: 431
[36] Sablić-Tomić 2007: 414
[37] Pavletić 2007: 119

prestávkami - dva roky, aby sa potom zosobášili v malom drevenom kostolíku v rakúskych Alpách.[38]

Rečenice kojima se autori služe su jednostavne, a kao rezultat toga radnja se lako prati. Time dolazi do postmodernističkog fenomena koji je već opisan u uvodnim poglavljima ovoga rada, a to je: otvaranje književnosti širim masama te spuštanje književnosti s pijedestala, odnosno njeno približavanje zabavnim temama.

Dobar primjer razlike u pripovjednom izrazu vidi se u sljedećem slučaju kada usporedimo Proustovu rečenicu na početku njegova romanesknog ciklusa *U traganju za izgubljenim vremenom*, koji predstavlja vrhunac modernističke poetike,

Postavljao bih sebi pitanje, koliko je sati; čulo se zviždanje vlakova, koje je odjekivalo čas bliže, čas dalje, i kao pjev ptica u šumi, ističući razmake, predočavalo prostor puste poljane, kojom se putnik žuri prema idućoj stanici; a kratki put na koji kreće, ostat će urezan u njegovo pamćenje radi uzbuđenja koja doživljuje na novim mjestima, koja zahvaljuje nedavnim razgovorima kao i opraštanju pod tuđom svjetiljkom što ga još prati u tišinu noći i, najzad, slasti zbog skorog povratka.[39]

s nekoliko rečenica iz pripovijetke *Kontrolóri* Pavola Rankova.

Bola tam aj reštaurácia. Rozkázal si vajíčka. Unudená a nevľudna čašníčka mu po chvíli doniesla akúsi hustú polievku. O. tvrdil, že si objednal niečo iné. Čašníčka sa rozkričala a z kuchyne pribehol mladý kuchár.[40]

Vidljivo je, dakle, da su to kratke rečenice koje ostvaruju drugačiji ritam i kojima je cilj stvoriti veću dinamiku u pripovijedanju nego što je to primjerice činio Proust.

Odmak od onoga što se smatra visokom književnošću posebno je vidljiv i zbog uporabe slenga i vulgarizama, većinom u govornim sekvencama pripovijetki. Primjeri slenga mogu se pronaći u skoro svakoj pripovijetci, a ovo su neki od njih:

Uvarila by si sa. Sama tvrdíš, že neznášaš horúčavy.[41]

---

[38] „Davida je upoznala prije sedam godina. Na fakultetu je glumila u kazalištu - ni sama nije znala zašto. Znala je da nije bogzna kakva glumica, ali nitko iz ekipe joj to ne bi priznao... David joj je dao buket cvijeća i bez okolišanja joj rekao da joj je figura odlična, ali da je kao glumica očajna. Uvrijedila se. Drugi je dan s njim otišla na večeru... Hodali su zajedno - s manjim prekidima - dvije godine, da bi se zatim vjenčali u maloj drvenoj crkvi u austrijskim Alpama.“ (Pankovčín 2005: 57) prev. Miran Todorović

[39] http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/proust_combray-1.pdf (pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

[40] „Tamo je bio i restoran. Naručio si je jaja. Nezainteresirana i nepristojna konobarica mu je nakon nekog vremena donijela nekakvu gustu juhu. O. je tvrdio da je naručio nešto drugo. Konobarica je počela vikati, a iz kuhinje je dojurio mladi kuhar.“ (Rankov 2012: 28) prev. Miran Todorović

U ovom se primjeru sleng pojavljuje u obliku fraze „skuhati se“ koja se koristi u prenesenom značenju za osjećanje velike vrućine.

> *Som možno zatrpknutá stará dievka, ale Vianoce sú fakt grc.*[42]

U ovom primjeru se sleng pojavljuje u riječima *fakt* (što je neformalna riječ za *naozaj*) i *grc* (sinonimi bi u ovom slučaju mogli biti *trápenie*, *nuda* ili pridjev *hrozný*). Na primjeru hrvatskog jezika ekvivalenti bi bili *fakat* (umjesto formalnog *stvarno*) i *koma* (umjesto *naporan*, *dosadan* ili *užasan*).

> *Žil určitý čas v Čechách, ale pred dvoma rokmi, keď mu zomrela mama, sa vrátil do prázdneho rodičovského domu.*[43]

U ovom se primjeru sleng pojavljuje u neformalnoj riječi *Čechy*, koja označava Češku Republiku, dok bi standardni oblik bio *Česko*, odnosno *Česká Republika*.

5.1.1. KNJIŽEVNI POSTUPCI

Od učestalih književnih postupaka prisutnih u djelima oba autora istaknuli su se dva: *in medias res* i praksa otvorenih krajeva.

In medias res je latinski naziv za „u sredinu stvari“ i označava književni postupak u kojem radnja nekog djela započinje naglo, iznenada, bez polaganog uvoda. Nema postepene gradnje likova od početka ni stvaranja pozadine njihovih priča. To se ostvaruje tek retrogradnim digresijama ako pripovjedači smatraju da su daljnja objašnjenja uopće potrebna. Nekad se događaji, radnja i likovi namjerno ostavljaju nedorečeni. Gledajući na povijest i nastanak same fraze "in medias res" koja bi se odnosila na književnost i tehniku pripovijedanja, izraz je prvi put zabilježen u tekstu *Ars poetica* rimskog pjesnika i satiričara Horacija koji tim riječima hvali narativni stil Homerove Ilijade. Postupak *in medias res* može se pronaći u više pripovijedaka, ali najveći efekt kod Rankova ima u pripovijetkama *V každom slove slovo* i *Fotografia,* dok kod Pankovčína najveći efekt ima u pripovijetci *Choď, brat ťa volá*.

Pripovijetka *Fotografia* započinje čovjekovim razgledavanjem prostorije zatvorske samice, bez da čitatelj prije toga zna zašto se protagonist tamo nalazi. Takav postupak doista uvlači čitatelja već na samom početku direktno u srž radnje bez ikakvoga stupnjevitog uvoda prije toga.

---

[41] „Skuhala bi se. Sama kažeš da ne podnosiš vrućine.“ (Pankovčín 2005: 48) prev. Miran Todorović
[42] „Možda jesam ogorčena stara cura, ali Božić je fakat koma.“ (Rankov 2013: 71) prev. Miran Todorović
[43] „Jedno je vrijeme živio u Češkoj, ali prije dvije godine kad mu je umrla mama vratio se u prazni roditeljski dom.“ (Isto) prev. Miran Todorović

Rezignované sa obzeral po miestnosti. Po vyšetrovacej väzbe a súdnom pojednávaní bude musieť stráviť tri roky v tejto kobke. Uvažoval, koľko kubických metrov asi vyhradili pre takých, ako je on.[44]

Pankovčínova *Choď, brat ťa volá* također započinje u sličnom tonu, prilično dinamično.

Žena vbehla do kuchyne. Zobudila chlapa, čo spal dole bruchom na diváne po dobrom obede. „Vstávaj," povedala, „koza sa nám obesila na plote, kobyla splašila, ovce rozutekali, niečo sa stalo."[45]

S druge strane imamo otvorene krajeve, što je naziv za književni postupak u kojem priča na kraju ne donosi razrješenje konflikta, već ga ostavlja otvorenim.[46] Na taj način se ostvaruje postmodernistička tehnika, već spomenuta u uvodnim poglavljima rada, koja nastoji uključiti čitatelja u tekst na način da čitatelj i sam postane sukreator teksta, da sam izvlači svoje vlastite zaključke i donosi svoje vlastite sudove, na kraju krajeva - da čitatelj ne ostane samo pasivan promatrač, nego aktivan sudionik radnje. Apsolutno sve istaknute pripovijetke u ovom radu imaju otvoreni kraj, a to je razvidno već i iz samih kratkih sadržaja predstavljenih na prethodnim stranicama.

5.2. VREMENSKO-PROSTORNA NEODREĐENOST

Vremensko-prostorna neodređenost je pojam koji označava vrijeme i/ili mjesto radnje koji su na neki način neodređeni, nejasni ili nedorečeni. Različiti su razlozi zbog kojih se autori mogu odlučiti za takav prikaz prostora i vremena. Primjerice, moguće je da žele stvoriti atmosferu tajanstvenosti i misterioznosti koja bi doprinijela radnji, a moguće je također i da žele stvoriti univerzalniji prostor i vrijeme, koji bi se u jednakoj mjeri mogli odnositi na veći broj čitatelja, sugerirajući pritom da vrijeme ili mjesto radnje nisu od presudnog značaja za razumijevanje poante priče ili da bi se ti određeni događaji mogli dogoditi bilo kad i bilo gdje.

Kod Pavola Rankova u prvoj pripovijetci *V každom slove slovo* možemo zaključiti da se radnja odvija u Slovačkoj po određenim rečenicama, ali ne saznajemo grad već se ostaje samo na državnoj razini. U drugoj pripovijetci *Fotografia* radnja se zbiva u zatvorskoj samici, ali ta samica opet nije točnije određena u vremenu i prostoru, ona bi mogla biti u bilo kojem

[44] „Rezignirano je razgledavao prostoriju. Nakon istraživačkog pritvora i sudskog ročišta morat će provesti tri godine u ovoj tamnici. Razmišljao je o tome koliko su metara kubnih izgradili za takve poput njega." (Rankov 2012: 13) prev. Miran Todorović

[45] „Žena je utrčala u kuhinju. Probudila je muža koji je spavao na trbuhu na divanu poslije dobrog ručka. 'Ustaj,' rekla je, 'koza nam se objesila na ogradi, kobila se prestrašila, ovce su pobjegle, nešto se dogodilo.'" (Pankovčín 2005: 87) prev. Miran Todorović

[46] https://www.alanpedia.com/literary_terms/open_ending.html (pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

zatvoru bilo gdje. Ta pripovijetka također ima zanimljiv odnos između stvarnog i fantastičnog prostora radnje, jer se dio radnje odvija u stvarnom svijetu (samici zatvora), a drugi dio radnje u fantastičnom svijetu fotografije iz kojeg se prelazi u stvarni svijet i obrnuto. U pripovijetci *Kontrolóri* geografska imena i prostor radnje navedeni su pod inicijalima - tako susrećemo mjesta T. i D., a u *Farby jesenne* saznajemo da je protagonist na odmoru na egzotičnom mjestu Ostrovy, što nam opet ne govori previše o točnijoj geografskoj lokaciji.

Kod Václava Pankovčína je specifično miješanje fiktivnih i stvarnih mjesta s područja istočne Slovačke. Tako se u njegovoj pripovijetci *Dnes sa ti nesnívam* miješaju stvarni slovački Bardejov s geografski izmještenim Linaresom i Marakešom, a susreće se i fiktivno selo Firgas iz protagonistovih snova. U pripovijetci *Hlava v kufri* lokalna skitnica želi se riješiti pronađenog kovčega i odvesti ga na adresu koju je dobio, ali saznaje da ta adresa u stvarnom svijetu ne postoji, da bi tek kasnije na skrivenom mjestu pronašao svoje odredište. Isti motiv je prisutan i u pripovijetci *Kontrolóri* Pavola Rankova, gdje protagonist traži firmu čiju adresu ima na papiru, samo da bi saznao da ta adresa i ta firma u tom gradiću ne postoje. U Pankovčínovoj pripovijetci *Rýchlo ma zobuď!* radnja se događa dijelom pri budnom stanju protagonista, a dijelom pri njegovu stanju u snu. Radnja se toliko frekventno izmijeni u samo nekoliko stranica da čitatelj više nije siguran koji se dijelovi događaju za stvarno, a koji su tek san.

5.3.EGZOTIČNOST

Egzotika je naziv kojim se u europskoj tradiciji označavaju pojave, krajolici, običaji, neobične ili rijetke stvari iz udaljenih i kulturalno različitih krajeva. Isprva se u raznim europskim jezicima egzotičnim naziva sve što je strano, inozemno, što dolazi izvana; u tom smislu govori se još i danas o egzotičnim biljkama, životinjama, rasama, začinima; poslije se taj izraz upotrebljavao i za kulturne tvorevine manje poznatih naroda i kultura. Danas se, bez obzira na podrijetlo, egzotičnim naziva sve ono što je neobično, što odudara od uobičajenih oblika i stilova, od prosječnog ukusa (egzotično ponašanje, egzotične sklonosti, egzotična haljina, egzotičan miris itd.).[47]

Egzotični motivi izvršili su utjecaj na mnoge umjetnike: od slikara, preko glazbenika pa do pisaca. U književnosti je efekt egzotičnih motiva sam po sebi neizvjestan na čitatelja: takvi motivi kod čitatelja tek povećavaju zanimanje, koncentraciju i uzrokuju oprez. Daljnji osjećaji koji će se iz toga razviti kod čitatelja uvelike ovise o ostalim popratnim karakteristikama koje

[47] https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17212 (pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

pripovjedači unose zajedno s egzotičnim motivima. Tako završni efekt može stvoriti estetiku lijepoga i ugodnoga, ako su egzotični motivi popraćeni nečim sličnim, primjerice humorističnim elementima ili pozitivnim razrješenjem konflikta u priči. S druge strane, ako su egzotični motivi popraćeni daljnjim zaoštravanjem osjećaja tuđine, nepripadnosti, nesklada, ili čak umetanjem bizarnih motiva iz poetike strave i užasa, to naravno kod čitatelja uzrokuje suprotni učinak od onog prvog: umjesto lijepog dojma, čitatelj dobiva osjećaj nelagode i tjeskobe. Autori kojima se bavi ovaj rad uglavnom koriste ovaj drugi način. Oni žele kod čitatelja stvoriti osjećaje poput: opreza, sumnje, propitkivanja i iščekivanja, a nerijetko (ovisno o kojim se pripovijetkama radi) uzrokuju i čuđenje ili jezu.

Kod Pavola Rankova su egzotični motivi prisutni u dvije pripovijetke: *V každom slove slovo* i *Farby jesenne.* U prvoj pripovijetci protagonist govori o čovjeku koji dolazi u njegovu kancelariju, a po njegovu fizičkom opisu razvidno je da je riječ o strancu.

> *Nesporne to bol cudzinec. Arab, Turek, možno Armén či Grék. Inteligentné čelo, hlboké čierné oči, fúzy, aké dodnes v našej krajine vyvolávajú predstavu maďarského husára.*[48]

U ovom dijelu njegova opisa pažnja se zadržava samo na fizičkom izgledu, a već u nastavku opisa fokus prelazi s fizičkog izgleda na predrasude o tom čovjeku temeljene na njegovu stranom porijeklu, dok zadnja rečenica s predrasuda prelazi na razlike u kulturološkim običajima.

> *Typ, ktorý máva úspech u slovenských žien. Jednak si o každom takomto chlapovi myslia, že je to ropný šejk, jednak veria mýtu o ich dokonalej mužnosti. Napriek tomu bolo v tomto človeku skôr čosi desivé alebo odporné. Muž stál s rukou na kľučke a čakal, že prehovorím prvý. Možno je u nich taký zvyk.*[49]

U drugoj pripovijetci, *Farby jesenne*, protagonist je na odmoru na egzotičnom otoku i u pismima svom prijatelju Richardu opisuje kako provodi dane. Egzotičnost se u ovom djelu ostvaruje ponajviše kroz opisivanje fizičkog izgleda domorotkinja koje na otoku žive, a ne toliko opisom prirode samoga otoka.

> *Plávanie, slnko, golf a neustále prijímanie obdivu zo strany domorodých dievčát (asi neobdivujú mňa, ale Amíkov, čo mi vôbec neprekáža). Sú nízke, počerné, s lesklými tmavými,*

[48] „Bez sumnje je to bio stranac, Arap, Turčin, možda Armenac ili Grk. Inteligentno čelo, duboke crne oči, brkovi kakvi i danas u našoj zemlji bude sliku mađarskoga gusara.“ (Rankov 2012: 7) prev. Miran Todorović
[49] „Tip koji ima uspjeh kod slovačkih žena. O svakom takvom muškarcu misle da je naftni šeik i jednako tako vjeruju i mitu o njihovoj savršenoj muževnosti. Unatoč tome bilo je u tom čovjeku nešto jezivo ili odbojno. Muškarac je stajao s rukom na kvaki i čekao da progovorim prvi. Možda je kod njih takav običaj.“ (Isto) prev. Miran Todorović

takmer modrými vlasmi a obrovskými naivnými očami. Pery majú eroticky mäsité a zuby protézne biele.[50]

Kod Václava Pankovčína u njegovu djelu *Darujem ti tašku z ťavej kože* egzotičnost je prikazana ponajviše kroz opise prirode, ali također, kao i kod Rankova, kroz opise ljudi. U toj pripovijetci se već na prvoj stranici naslućuje egzotičnost prilikom nabrajanja rute putovanja i odredišta koji očekuju likove.

Boeing 737 španielskej spoločnosti Futura na pravidelnej linke Praha - Las Palmas s medzipristátím v Düseldorfe meškal dve hodiny a bol prvým lietadlom, ktorému povolili pristáť. Všetky ostatné lety boli presmerované do afrického Marakescha.[51]

Po dolasku na odredište, slijede opisi prirode od kojih je sljedeći samo primjer.

Dostali izbu číslo 703 s výhľadom na oceán, palmový háj a na maják, ktorého svetlo prebehlo miestnosťou každé tri či štyri sekundy.[52]

Također je prisutan i opis egzotičnih i neobičnih predmeta unutar butika, kao i mistifikacija mirisa te zvukova kombinirana s opisom fizičkog izgleda mlade romske prodavačice.

Dávid cítil, že obchodom sa šíri príjemná omamná a tak trochu tajuplná vôňa, z ktorej sa mu zatočila hlava. Podišiel bližšie k predavačke a ešte chvíľu vnímal vôňu, ktorá z nej už teraz priam sálala. Mala tmavé vlasy zopnuté gumičkou. Siahali jej až po stehná; Dávid ešte také dlhé vlasy nevidel. Ruky s dlhými štíhlymi prstami mala opreté o predajný pult a takmer nebadane poklopkávala bruškami prstov.[53]

5.4.APSURD

Apsurd je pojam koji dolazi iz područja logike i filozofije. Odnosi se na sklop tvrdnji koje su smisleno nesuvisle, protuslovne ili protivne logičkim zakonima, a u širem smislu se upotrebljava u slučajevima kada se nešto protivi zdravomu razumu ili normalnomu i razboritu mišljenju. Značajan utjecaj na teoriju apsurda u filozofskim okvirima izvršili su Søren

[50] „Plivanje, sunce, golf i neprestano divljenje od strane domorotkinja (vjerojatno se ne dive meni nego Amerima, što mi nimalo ne smeta). Niske su, tamnopute, sa sjajnom tamnom, skoro plavom kosom i velikim naivnim očima. Usne su im erotično punije i zubi sasvim bijeli.“ (Rankov 2012: 38) prev. Miran Todorović

[51] „Boeing 737 španjolske agencije Futura na redovnoj liniji Prag - Las Palmas sa stajanjem u Düseldorfu kasnio je dva sata i bio je to prvi avion kojemu su dozvolili sletjeti. Svi ostali letovi bili su preusmjereni u afrički Marakeš.“ (Pankovčín 2005: 47) prev. Miran Todorović

[52] „Dobili su sobu broj 703 s pogledom na ocean, palme i svjetionik čije je svjetlo prelazilo prostorijom svake tri ili četiri sekunde.“ (Pankovčín 2005: 49) prev. Miran Todorović

[53] „David je osjećao kako se trgovinom širi ugodan, omamljiv i pomalo tajanstven miris od kojeg mu se zavrtjelo u glavi. Prišao je bliže prodavačici i još koji trenutak osjećao miris koji je dolazio od nje. Imala je tamnu kosu zavezanu gumicom, dugačku do bedra. David još nikad nije vidio tako dugu kosu. Ruke s vitkim dugačkim prstima imala je naslonjene na prodajni pult i skoro neopaženo kuckala prstima.“ (Pankovčín 2005: 58) prev. Miran Todorović

Kierkegaard i Karl Jaspers, a osim njih još su važniji utjecaj imali francuski egzistencijalisti koji su djelovali pod okriljem ne samo filozofije, nego i književnosti. Tu dolaze na vidjelo već dobro poznati Jean-Paul Sartre s književnim djelima poput *Mučnina* ili *Zid* te Albert Camus sa svojim *Strancem* i *Mitom o Sizifu*.[54] Apsurd se u književnosti najviše razvio upravo u razdoblju modernizma, a osim kod već spomenutih autora, apsurd se može primijetiti i u djelima nekih književnika koji se na prvi pogled ne vežu uz taj pojam, primjerice kod Prousta.[55]

U slovačkoj književnosti se apsurd najviše veže uz dramsku književnost, pogotovo u suvremenoj slovačkoj drami s novijom generacijom uspješnih dramatičara koji su se probili i na internacionalnoj sceni (primjerice, Martin Čičvák). Međutim, apsurd u slovačkoj drami prisutan je i ranije. Točnije, u šezdesetim godinama 20. stoljeća kada je bio predvođen Petrom Karvašom koji je zaslužan za postavljanje temelja teatra apsurda u Slovačkoj.[56] U slovačkom postmodernizmu se apsurd nastavlja širiti i zahvaćati nova područja pa je tako stigao i do kratke proze i naših dvaju autora.

Kod Pavola Rankova je apsurd izraženije prisutan u tri djela: *Farby jesenne*, *V každom slove slovo* i *Vianočný vírus*. U prvom navedenom djelu susrećemo citat gdje turisti i pridošlice na egzotičnom otoku vode noćni klub u kojeg ne puštaju domorodce.

> *O ôsmej sa začína život v baroch a diskotékach. Dávam prednosť Scandinavian Clubu, čo je podnik, kam púšťajú každého okrem domorodých mužov. Tých len na príhovor niektorého cudzinca. Smiešne, však?*[57]

Taj je dio apsurdan iz jednostavnog razloga što ne postoji nikakav opravdani razlog da propuštanje klijenata u noćni klub bude podložno rasističkim, odnosno diskriminatornim politikama, niti je to logično s obzirom na to da svaki noćni klub nastoji ostvariti profit. Zabranom ulaska određenom dijelu klijenata dotični se noćni klub dobrovoljno odriče prihoda koje bi kroz njih mogli ostvariti. Još je jedan element apsurda prisutan, a taj je i najjači od svih: jednostavna činjenica da se domorodcima, koji su autohtono stanovništvo toga otoka, brani ikakav sadržaj na tome istom otoku. Osim što je to očito apsurdna situacija, ona je

[54] https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3454 (pristupljeno 10. kolovoza 2020.)
[55] Solar 2015: 14
[56] Šarić 2020: 14
[57] „Od osam sati započinje život u barovima i klubovima. Prednost dajem Scandinavian Clubu, mjestu gdje puštaju svakoga osim muških domorodaca. Njih tek na nagovor nekoga stranca. Smiješno, zar ne?“ (Rankov 2012: 38) prev. Miran Todorović

također i društveno-kritički prikaz imperijalističke politike globalnoga kapitalizma koji invazivno zadire u nova područja nastojeći na njima proširiti svoj vlastiti utjecaj i dominaciju.

U sljedećem djelu apsurd možemo pronaći u situaciji gdje protagonist nevoljko predaje svoj rukopis teksta strancima na lekturu, samo da bi već sutradan dobio natrag taj isti tekst, skoro pa neizmijenjen, štoviše s nekim pravopisnim greškama namjerno ostavljenima u tekstu.

> *Zvedavo som sa pustil do čítania, no čoskoro som zistil, že k žiadnym zmenám nedošlo. Opravili mi dve pravopisné chyby (a dve iné ponechali), v jednej vete zmenili slovosled. Najvýraznejšou zmenou bolo vyčiarknutie posledných troch viet v jednej poviedke. Zhodou okolností sa ten záver nepáčil ani mne.*[58]

Apsurd je jasan – za očekivati je da ako se tekst pošalje na lekturu da će on pristići ispravljen i lektoriran, a ne ostavljen neizmijenjen, još pogotovo s ostavljenim pravopisnim greškama.

U posljednjem Rankovovom navedenom djelu apsurd je povezan s bizarnom situacijom u kojoj protagonistica tvrdi da zna tko je ubojica nestale djevojke, ali ne želi to otkriti.

> *Od začiatku sa mýlil. Ja som predsa najlepšie vedela, že Peter Marianu nezabil. Peter určite nie. Kto to urobil, som vedela len ja a nikto iný. Ale čo z toho, keď na Vianoce budem zasa sama?*[59]

Činjenica da protagonistica zna tko je ubojica nije apsurd samo po sebi, ali je svakako apsurdna zadnja rečenica citata gdje ona neuspješno pokušava opravdati svoju šutnju o ubojici time što uspoređuje i postavlja svoj osjećaj usamljenosti kao važniji od smrti nedužne djevojke, relativizirajući tako ozbiljnost same situacije.

Kod Václava Pankovčína apsurd je najizraženiji u djelu *Choď, brat ťa volá*. Tamo se apsurd ogleda u prirodi odnosa bračnoga para, a osim teorije apsurda, u tim slučajevima također podliježe i društveno-kritičkoj analizi o kojoj će više riječi biti u sljedećem potpoglavlju. Prvi apsurdni trenutak vidljiv je u slučaju kada se žena razboli i zbog toga leži u krevetu, a muž joj donosi čaj.

> *Večer jej doniesol čaj do postele.*

[58] „Znatiželjno sam krenuo čitati, ali uskoro sam uvidio da nije došlo do nikakvih promjena. Popravili su mi dvije pravopisne greške (a dvije druge ostavili), a u jednoj rečenici promijenili red riječi. Najveća promjena je bila to što su izbacili posljednje tri rečenice u jednoj pripovijetci. Igrom slučaja se taj završetak ni meni nije sviđao.“ (Rankov 2012: 11) prev. Miran Todorović

[59] „Od samog početka je bio u krivu. Ja sam ipak najbolje znala da Peter nije ubio Marianu. Peter sigurno ne. Tko je to učinio znala sam samo ja i nitko drugi. Ali kakve to sad ima veze kad sam ja za Božić opet sama?“ (Rankov 2013: 78) prev. Miran Todorović

„Bylinkový," povedal. „To ti pomôže zaspať. Aj od hrdla je dobrý."

„Čo sa stalo, nikdy si mi čaj neuvaril."

„Aspoň to teraz, keď si chorá, môžem napraviť."

„Horký je."

„Ale liečivý."[60]

Citat prije svega govori o njihovu disfunkcionalnom bračnom životu, a apsurd leži u tome da nakon toliko godina braka žena izražava toliko čuđenje oko takve male geste poput toga da joj je muž skuhao čaj i donio u krevet. Očito je da ona to nije očekivala, iako bi se to podrazumijevalo od bračnih partnera, jer oni su prvi od kojih bi se očekivale takve uzajamne brižne geste, pogotovo u takvim specifičnim slučajevima bolesti.

Sljedeći, ujedno i najveći apsurd u ovoj pripovijetci, na tragu je prethodnog citata i također se oslanja na disfunkcionalni bračni život. Ovaj je apsurd bizarniji i nalazi se na razini radnje i eventualne interpretacije otvorenoga kraja, a ne toliko na razini same pojedinačne scene kao prethodni citat. Radi se o činjenici da se otvoreni kraj ove pripovijetke može interpretirati kao da žena nije umrla od natprirodnih sila, nego da ju je muž cijelo vrijeme trovao kemikalijama (što može upućivati na prethodno citiranu scenu s čajem), a po noći čak i gušio, nakon čega je na kraju pripovijetke zameo svoje tragove.

Keď prišiel do nemocnice, už bola štyri hodiny mŕtva. Pitvu nepovolil, aj keď ho doktor ubezpečoval, že tak by aspoň zistili príčinu smrti. 'Duch ju zahrdúsil,' trval chlap na svojom. 'To je príčina smrti.' Vrátil sa posledným večerným autobusom. Hneď šiel do izby, vytiahol spod matraca svojej postele dve fľaštičky a lekárske škrtidlo. Obsah fľaštičiek vysypal na starú handru a previazal ju škrtidlom. Fľaštičky umyl a položil na okennú dosku. Potom rozložil v peci oheň. Škrtidlo sa v plameňoch zvíjalo a prášok horel pestrofarebnými plamienkami.[61]

[60] „Navečer joj je donio čaj u krevet.
'Biljni,' rekao je. 'To će ti pomoći zaspati. Dobar je i za grlo.'
'Što se dogodilo, nikad mi nisi čaj skuhao.'
'Bar to mogu sada kad si bolesna.'
'Gorak je.'
'Ali ljekovit.'" (Pankovčín 2005: 99) prev. Miran Todorović

[61] „Kad je došao u bolnicu bila je već četiri sata mrtva. Nije dozvolio obdukciju čak ni kad ga je doktor uvjeravao da bi tako barem saznali uzrok smrti. 'Duh ju je ugušio,' inzistirao je muž na svom. 'To je uzrok smrti'. Vratio se posljednjim noćnim autobusom. Odmah je otišao u sobu, od ispod madraca svoga kreveta izvukao je dvije flaše i elastičnu traku. Sadržaj flaša je ispraznio na staru krpu i zavezao je trakom. Flaše je oprao i položio na prozorsku dasku. Zatim je zapalio vatru. Traka se u plamenu izvijala, a plamen je gorio u šarenim bojama." (Pankovčín 2005: 106) prev. Miran Todorović

Apsurd je sličan onome u prethodnom citatu. Osim što bi se od bračnih parova očekivalo da vode život ljubavi, brižnosti i poštenja jedan prema drugome (što ovdje sve nedostaje), također bi se očekivalo da je bračni partner onaj čovjek kojeg najbolje poznaješ jer s njim i provodiš velik dio svoga života, a na kraju se kroz radnju ispostavi da očito nimalo ne poznaješ svoga partnera, čak štoviše – isti te truje i ubija cijelo vrijeme. To je zaista bizarna priča koja doduše ima svoj oslonac u stvarnom svijetu. Disfunkcionalni brakovi postoje i javnost se već toliko navikla na tu činjenicu da ju neki više čak ne smatraju apsurdom, ali ako dvoje ljudi uporno nastavlja živjeti zajedno unatoč tome što se ne slažu i nemaju nikakvih izgleda za sretnu budućnost (a u ovom slučaju ne postoji čak ni nikakva financijska korist kao recimo u povijesno dogovorenim brakovima – protagonisti ove pripovijetke su oboje sirotinja), onda to po svim kriterijima zaista jest – apsurd.

5.5.ELEMENTI FANTASTIKE

Fantastika je, kao prikaz događaja stranih normalnomu i svakodnevnom životu, u svjetskoj tradiciji prisutna od rane povijesti. Fantastični motivi javljaju se u ikonografiji Asirije i Egipta (zooantropomorfna božanstva), antike (fantastične životinje), srednjega vijeka (osobito na iluminacijama, potom u djelima slikara, npr. Bosch, Brueghel), pa sve do najnovijega doba.[62]

U slovačkoj je književnosti fantastika prisutna prilično dugo, ali nije uvijek bila u jednakom obliku niti položaju kakvom je danas. Primjerice, elementi fantastike mogu se primijetiti već u djelima romantičara poput Jána Botta, Pavola Dobšinskog, Jána Kalinčiaka i drugih. Nastankom Čehoslovačke Republike fantastična je književnost u periodu 1918-1948 doživjela procvat, da bi se dolaskom komunističkog režima opet zatomila. Fantastična književna djela koja su nastajala u komunističkom režimu obično su bila svrstavana u područje dječje književnosti. Pa iako je to razdoblje (70/80-e godine prošloga stoljeća) bilo prilično nepovoljno za fantastiku, zanimljivo je (i paradoksalno) da je upravo u to vrijeme narastao interes za tim žanrom i da su negdje u to vrijeme počela prva okupljanja obožavatelja. Društveno-političko i kulturno stanje nakon 1989. godine nesumnjivo je poboljšalo položaj ovoga žanra pa se pojavljuju razne udruge, festivali i časopisi namijenjeni slovačkoj fantastičnoj književnosti. Svejedno, čak i u suvremenoj slovačkoj književnosti relativno je malo autora koji pišu isključivo fantastična djela. Većina ih tek koristi fantastične motive u

[62] https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=18968 (pristupljeno 12. kolovoza 2020.)

kombinaciji s drugim motivima, naglašavajući tako žanrovski sinkretizam kao bitnu odrednicu suvremene slovačke književnosti.[63]

Prilikom čitanja fantastičnoga književnog djela, čitatelj u takvome tekstu zamjećuje natprirodne elemente koji se sukobljavaju s predodžbom stvarnoga svijeta u kojem čitatelj živi. Teoretičar Cvetan Todorov pritom je primijetio da, zbog te nepomirljivosti fantastičnoga i stvarnoga svijeta, čitatelj zapada u određeni osjećaj neizvjesnosti gdje mora izabrati između dva ponuđena rješenja: prvi je da je riječ o zabludi i proizvodu mašte pa stvarni svijet ostaje onakav kakav jest, a drugi je da prihvati prodor tih fantastičnih elemenata u stvarni svijet i promijeni svoju percepciju onoga što stvarnost jest. Zbog toga Todorov pojam fantastičnog određuje odnosom prema pojmovima stvarnog i imaginarnog.[64]

Fantastična književnost danas, u doba kada književnost bilježi pad zanimanja javnosti, predstavlja jedno od rijetkih područja književnosti koja još uvijek zadržavaju veliku pažnju javnosti, pogotovo mlađih populacija. U današnjim se okolnostima fantastična književnost u knjižarama nudi zajedno sa srodnim žanrovima znanstvene fantastike i književnosti za mlade, i prateći trendove, osigurava si dobar opstanak na tržištu. Veliki interes pobuđuje i filmografija posvećena (znanstvenoj) fantastici, gdje je velik broj filmskih ostvarenja nastao upravo na temelju uspješnih književnih predložaka.

U našem korpusu od deset pripovijedaka za analizu, čak osam njih ima fantastične elemente i motive (četiri od svakoga autora), dok samo dvije pripovijetke nemaju. Jedine pripovijetke koje nemaju fantastične motive su: Rankovov *Vianočný vírus* i Pankovčínova *Rýchlo ma zobuď!* Fantastični su motivi u sljedećim primjerima često pomiješani s drugim karakteristikama, poput tajanstvenosti ili elemenata horor poetike.

Pripovijetka *V každom slove slovo* sadrži priču o tajanstvenom društvu koje čuva ravnotežu u svemiru tako što kontrolira i lektorira tekstove nastojeći u njima sakriti i zakodirati tajanstveno božje ime koje, prema vjerovanju, može uzrokovati veliku štetu ako padne u pogrešne ruke.

Fotografia sadrži priču o fotografiji na zidu zatvorske samice koja se mijenja: žena na slici se pomiče unutar fotografije, a kasnije u radnji izlazi van iz fotografije u protagonistov stvarni svijet. Žena koja je izašla iz fotografije nakon prvotnih poljubaca s protagonistom, na kraju ga ubije. Budući da ubojstvo ovdje dolazi od strane ženskog natprirodnog subjekta, a žrtva je

[63] Botková 2013: 19-22
[64] Todorov 1987: 29

muškarac, u kombinaciji s činjenicom da je ubojstvo vezano uz seksualnost u priči, moguće je povući paralelu sa sličnim ženskim likovima iz raznih mitologija, primjerice sa sukubom[65] iz rimske mitologije, sirenama iz grčke mitologije ili donekle vilama[66] iz slavenske mitologije.

Slika 1. Prikaz sukuba na slici *Moj san, moj loš san* Fritza Schwimbecka iz 1915. godine

U *Kontrolórima* nailazimo na fantastične situacije u kojima protagonist želi napustiti gradić u kojem se našao, ali to ne uspijeva zbog natprirodnih utjecaja. Primjerice, u pokušaju da napusti taj gradić protagonist se u jednom dijelu priče vraća na kolodvor gdje se jutros iskrcao iz vlaka. Međutim, dolaskom na taj kolodvor nailazi na zgradu koja je pod rekonstrukcijom (iako jutros nije bila) zbog čega ne može ući nego mora zaobići zgradu da bi došao do pruge, gdje susreće radnika na tračnicama. On ga priupita kada dolazi sljedeći vlak za odlazak iz toga grada, a radnik govori da dolazi tek za godinu dana i da radovi na pruzi traju već četiri mjeseca, što je nemoguće i neobjašnjivo jer je protagonist još jutros pristigao vlakom tim istim putem.

U *Farby jesenne* protagonist u trgovini nailazi na izložene slike, naslikane od strane njegove preminule žene, za koje zna da su ih ostavili u privatnoj kolekciji pa nema jasnoga objašnjenja

[65] Sukub je ženski demon iz rimske mitologije, koji u snu posjećuje i zavodi muškarce upuštajući se s njima u ljubavni odnos, čime crpi njihovu životnu energiju i naposljetku ih odvodi u smrt. Muška verzija istog demona koji u snu posjećuje žene naziva se inkub.

[66] Vile su u narodnim predajama obično prikazane neutralno i ambivalentno, posjedujući kako pozitivne karakteristike poput znanja o ljekovitom bilju i nuđenja pomoći potrebitima, tako i negativne karakteristike poput osvetoljubivosti. Posebno su oprezne prema muškarcima koji su u nemilosti ako im se bilo kojim načinom zamjere.

kako bi se te slike odjednom mogle pojaviti na egzotičnom otoku. Gradacijski od toga, svakim danom počinju pristizati nove, protagonistu nepoznate slike nesumnjivo iz kista njegove žene jer je stil identičan, ali datum na njima, koji bi navodno trebao predstavljati vrijeme nastanka djela, predstavlja vrijeme kada je protagonistova žena već davno bila preminula.

Pankovčínova *Darujem ti tašku z ťavej kože* donosi situaciju u kojoj vrijeme unutar romskog butika prolazi drugačije nego u vanjskom svijetu, a posljedično tome David postepeno zaboravlja na vanjski svijet.

Dnes sa ti nesnívam prikazuje situaciju u kojoj protagonist misli da mu se događa *deja vu,* da bi kasnije shvatio da to zapravo nije *deja vu*, već da mu se obistinjuje iznova sanjani san. Protagonist posjećuje gradić za koji je i sam svjestan da ne postoji u stvarnome svijetu na toj ruti, jer već godinama prolazi tuda i nikada ga nije sreo.

U *Choď, brat ťa volá* duh preminulog brata opsjeda ženu, guši ju u snu, nakon čega se ona budi s fizičkim tragovima poput modrica na vratu i slično.

Slika 2. Henry Fuseli: *Noćna mora* (1781)

Naručuje se egzorcizam popraćen hiperboliziranim opisom prirode tijekom obreda, što simbolizira istjerivanje zlih sila iz kućanstva, a ostali seljani pokazuju tradiciju praznovjerja i vjerovanja u natprirodne sile.

> *Chlap sa pozrel von oknom. Nad domom sa začali sťahovať čierne chmáry. Zdvihol sa vietor. Niesol so sebou prach, steblá trávy, lístie, papiere, lomcoval oknami. Zablyslo sa a zahrmelo, až sa rozcengotali poháre a otriasli múry domu. Chlap si pomyslel, že keď nastane koniec sveta, nemôže vyzerať inak.*[67]

Pankovčínova *Hlava v kufri* spominje odrubljenu glavu koja se počinje obraćati protagonistu.

5.6.HOROR ELEMENTI

Horor je, uz već spomenutu (znanstvenu) fantastiku, jedan od žanrova koji se još uvijek dobro drži što se tiče popularnosti kod publike. Kao jedan od najčitanijih suvremenih autora horor romana često se navodi Stephen King. U zadnje se vrijeme na tržištu umjesto klasičnih horor romana sve češće susreću kriminalistički i triler romani koji sadrže horor elemente. Ovaj je žanr također jedan od onih koji su danas popularniji na filmu nego u samoj književnosti, od koje je sve krenulo. Kao najpoznatiji primjeri horor književnosti često se ističu: *Frankenstein ili moderni Prometej* Mary Shelley, djela Edgara Allana Poea, *Drakula* Brama Stokera te djela Howarda Phillipsa Lovecrafta.

Detaljnija odrednica horora kao književnog žanra jest da je to prozni pripovjedni žanr kojem je u cilju kod čitatelja ostvariti osjećaj strave, uglavnom kroz izbor tematike i motiva prikladnih tom cilju, ali i kroz književne postupke koji kod čitatelja stvaraju napetost i iščekivanje.[68] Horor književnost kakva nam je poznata danas razvila se iz formi zvanih „gotski roman“ i „gotska romansa“ koje su bile aktualne krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Iz tih se izvora također razvijaju i kriminalistička priča te znanstvena fantastika, zbog čega ti žanrovi dijele slične sudbine i često se isprepliću.[69] Suvremene tendencije u hororu uključuju dvije najpoznatije podvrste horora, a to su: nadnaravni horor i tjelesni horor. Prva kategorija su prilično popularne priče o duhovima, ukletim kućama, demonima i svemu onome nepoznatom i neobjašnjivom što kod čitatelja uzrokuje strah, sumnju ili nerazumijevanje.

[67] „Muž je pogledao kroz prozor. Iznad kuće su se počeli stvarati crni oblaci. Podigao se vjetar. Sa sobom je nosio prašinu, travu, lišće, papire, drmao je prozorima. Sijevnulo je i zagrmjelo, zazvonile su čaše i zatresli se zidovi kuće. Muž je pomislio da tako izgleda kraj svijeta.“ (Pankovčín 2005: 103) prev. Miran Todorović
[68] Ognjanović 2014: 39
[69] Isto 37-38

Druga kategorija tjelesnog horora stravu želi uzrokovati kroz prikaze smrti ili raspadanja tijela, opisivanjem tjelesnog mučenja, truljenja, deformacija i općenito nakaznosti.[70]

Osjećaj sumnje, napetosti ili iščekivanja prisutan je u većini pripovijedaka naših autora, međutim one snažnije slučajeve, u kojima bi se sa sigurnošću moglo reći da se radi upravo o horor elementima, nalazimo u pet pripovijedaka – tri od Rankova i dvije od Pankovčína. Počevši s Rankovom, njegova *Fotografia* prikazuje natprirodnu situaciju horora u kojoj tajanstveni ženski lik prelazi iz neživa svijeta (fotografija) u živi svijet i ubija protagonista.

> *Ich prsty sa dotkli. Jej pokožka bola suchá a chladná. Trel v dlaniach jej prsty. Priložil si ich k ústam a dotýkal sa ich perami. Usmiala sa na neho. Chytil ju pod pazuchami ako dieťa a vtiahol k sebe do cely... Mocne ho objala okolo krku. Zavzdychal.*[71]

Osim te situacije također imamo blagi prikaz tjelesnog horora u trenutku kada doktor i upravitelj zatvora dolaze u samicu gdje nalaze zatvorenikov goli leš. U *Kontrolórima* su horor elementi uglavnom prikazani kroz postupke mistifikacije i tajanstvenosti koji čitatelju daju naslutiti da nešto „nije u redu". Već pri samom dolasku u nepoznat gradić, silaskom s vlaka protagonista dočeka neprijatni vjetar koji simbolizira sve nadolazeće nevolje s kojima će se protagonist neznajući morati suočiti u novom gradiću. Otvoreni kraj u istoj pripovijetci također ima blagi horor efekt. Protagonist ostaje lutati gradićem, uz nepoznate šanse povratka kući, međutim atmosfera i neodređeni zvukovi koji se pritom opisuju su oni koji najviše doprinose osjećaju jeze.

> *Cesta začala mierne stúpať. Spoza kopca sa ozývali nejaké zvuky. Možno dedina, kde majú psov. Zvuky pripomínali ich vytie.*[72]

Pripovijetka *Vianočný vírus* kod Rankova pokazuje najveći stupanj tjelesnog horora. To se događa odjednom, u maniri iznenadnog preokreta u priči tipičnoj za Rankova, kada protagonistica saznaje za leševe pronađene u stanu kod njene simpatije.

> *Povedal, že u Petra pri domovej prehliadke našli telesné pozostatky troch mladých žien. Mal v pivnici veľkú mrazničku a tam jedno telo a dve odrezané hlavy. Podľa jeho názoru by som ani ja nedopadla lepšie. Vraj mi zachránili život.*[73]

---

[70] Isto 447

[71] „Prsti su im se dotakli. Njena je koža bila suha i hladna. Dlanovima je trljao njene prste. Prislonio si ih je na usta i doticao ih usnama. Nasmiješila mu se. Uhvatio ju je pod pazuha kao dijete i uvukao kod sebe u ćeliju... Snažno ga je uhvatila za vrat. Uzdahnuo je." (Rankov 2012: 22) prev. Miran Todorović

[72] „Put se počeo blago uspinjati. Preko brda su se čuli nekakvi zvukovi. Možda selo gdje imaju pse. Zvukovi su podsjećali na njihovo cviljenje." (Rankov 2012: 30) prev. Miran Todorović

Kod Pankovčína nalazimo još jači izraz tjelesnog horora u pripovijetci *Hlava v kufri*. Tamo je prisutan detaljan opis odrubljene glave koju protagonist nalazi u kovčegu.

> *Rozbalil uterák. Pod ním bol ešte jeden: tmavo-modrý. Rozbalil aj ten a onemel od hrôzy. Vytriešťal oči na odrezanú zakrvavenú hlavu s otvorenými ústami, ktorá hľadela priamo na neho. Bola to naozajstná ľudská hlava a vedľa nej veľký lovecký nôž s kompasom na rukoväti a s krvavou čepeľou.*[74]

Već i ta scena bi bila dovoljna da zadovolji kriterije tjelesnog horora, međutim Pankovčín odlazi još dalje te nailazimo na scenu u kojoj se protagonist, pod strahom da će mu policija prišiti ubojstvo, želi riješiti glave iz kovčega te ju spaliti u peći u svome stanu. Tada nailazi na problem jer je glava prevelika da bi stala kroz uska vrata peći pa ju protagonist odluči prerezati.

> *Nezmestila sa. Dvierka boli o niekoľko centrimetrov užšie. Musí ju rozrezať. Bolo mu to odporné a už teraz sa mu dvíhal žaludok. Vzal si rukavice a lovecký nôž z kufra. Zavrel oči a mocne sa rozohnal, keď na tvári ucítil čosi teplé a slizké. Utrel sa rukavicou , a takmer zošalel od hrôzy. Krv a chrchle. Hlava gúľala očami a pohybovala ústami.*[75]

Ta je scena zaista školski primjer prvenstveno tjelesnog horora jer dolazi do daljnje modifikacije već ionako unakaženog ljudskog tijela, ali na kraju citata dolazi i do spajanja tjelesnog s nadnaravnim hororom gdje odrubljena glava pomiče očima i ustima, što naravno nije moguće s obzirom na prirodne zakone. U posljednjoj Pankovčínovoj pripovijetci s blagim nadnaravnim horor elementima *Choď, brat ťa volá* imamo scene u kojima duh opsjeda i guši ženu, koja se od toga ne može obraniti.

> *Chlap sa zobudil po polnoci.*
>
> *"Preboha, rob niečo," kričala, "lebo ma zahrdúsi!"*
>
> *Vyskočil z postele, rozsvietil svetlo.*
>
> *"Kde je?"*

---

[73] „Rekao je da su kod Petra prilikom pretresa stana našli tjelesne ostatke triju mladih žena. U podrumu je imao veliki zamrzivač i u njemu jedno tijelo i dvije odrezane glave. Prema njegovim riječima ni ja ne bih završila bolje. Navodno su mi spasili život.“ (Rankov 2013: 78) prev. Miran Todorović

[74] „Razmotao je ručnik. Ispod njega je bio još jedan: tamnoplavi. Razmotao je i taj i onijemio od strave. Gledao je u odrezanu zakrvavljenu glavu s otvorenim ustima koja je gledala izravno u njega. Bila je to stvarna ljudska glava i pokraj nje veliki lovački nož s kompasom na dršci i s krvavim sječivom.“ (Pankovčín 2005: 34) prev. Miran Todorović

[75] „Nije stala. Vrata su bila za nekoliko centimetara uža. Morat će je razrezati. To mu je bilo odvratno i već sad mu se dizao želudac. Uzeo je rukavice i lovački nož iz kovčega. Zatvorio je oči i snažno zamahnuo, kad je na licu osjetio nešto toplo i ljigavo. Obrisao se rukavicom i umalo poludio od užasa. Krv i sluz. Glava je okretala očima i pomicala ustima.“ (Pankovčín 2005: 39) prev. Miran Todorović

"Tu, tu, pri mne."

Chytil sviečku a svätenú vodu.

"Modli sa!" prikázal jej.

"Jój, modlím sa, ale nepomáha. A duchovi: Miľku môj, nie, nie, nie!"[76]

Razrješenje te mistične situacije, u kojoj po jednoj mogućoj interpretaciji saznajemo da je muž taj koji je cijelo vrijeme trovao i ubijao svoju ženu, također se može smatrati čistim horor slučajem, doduše to onda nije nadnaravni ni tjelesni horor u punom smislu, već prvenstveno realistični horor, odnosno realistična situacija strave i užasa.

5.7.DRUŠTVENA KRITIKA

U suvremenoj slovačkoj književnosti prikaz društva, pa samim time ni društvena kritika, nisu više u glavnom fokusu, ali i dalje se u određenim djelima mogu iščitati elementi koji ukazuju na ono što bi se moglo smatrati društvenom problematikom. Umjesto društvene kritike u glavnom fokusu, postmodernizam preferira fragmentarnost i usmjerenost na svakidašnjicu maloga čovjeka koji traži svoje mjesto u velikom svijetu, a društvena problematika se tu javlja tek usputno. Može joj se, doduše naknadno - prilikom interpretacije djela, posvetiti veća pozornost ovisno o metodama analize koje čitatelj/ica izabire prilikom iščitavanja teksta, primjerice feministička kritika, postkolonijalistička kritika itd.

Kod Václava Pankovčína je društvena kritika prisutna u djelima: *Darujem ti tašku z ťavej kože* i *Choď, brat ťa volá*. U prvoj pripovijetci imamo situaciju u kojoj protagonisti Zdenka i David obilaze Gran Canariu turističkim autobusom i na jednom mjestu iz autobusa ugledaju romski geto.

Naspäť sa vracali inou trasou po severnej strane ostrova. Tu pláže neboli a ako sa blížili k Las Palmas, popri diaľnici sa asi desať kilometrov tiahlo cigánske geto. Sprievodca ospravedlňujúco vysvetľoval turistom, že tieto slumy sú hanbou Gran Canarie a predstavitelia ostrova nevedia, ako tento problém riešiť. Pred rokmi sa sem nasťahovali cigáni zo všetkých

[76] „Muž se probudio poslije ponoći.
'Zaboga, napravi nešto,' vikala je, 'ugušit će me!'
Iskočio je iz kreveta, upalio svjetlo.
'Gdje je?'
'Tu, tu, kraj mene.'
Uzeo je svijeću i svetu vodu.
'Moli se!' rekao joj je.
'Joj, molim se, ali ne pomaže. A duhu: Mili moj, ne, ne, ne!'" (Pankovčín 2005: 102) prev. Miran Todorović

končín Európy i celého sveta, lebo tu bolo dosť potravy a teplo, a teraz sa geto neustále rozrastá.[77]

Stav turističkog vodiča prema tom getu i njegovo opravdavanje turistima u autobusu, koje je razvidno iz citata, svjedoči o činjenici da se Romi nisu uspjeli kvalitetno integrirati u ostatak domicilnog stanovništva otoka, te da to uzrokuje određenu nelagodu kod turističkog vodiča, a možda i kod drugih ljudi na otoku.

U djelu *Choď, brat ťa volá* imamo prikaz nesretnog seoskog braka u kojemu ljudi ostaju više zbog navike i potrebe za pomoći pri teškom seoskom radu, nego zbog ljubavi i uvažavanja partnera. U prilog tome idu brojne svađe između muža i žene, a u njihovom odnosu također je prisutan i snažan patrijarhalan obrazac gdje su poslovi strogo podijeljeni i žena ne dobiva gotovo nikakve zasluge ili priznanje za svoj dio rada.

Žena sa zobudila až po pol siedmej, čo sa jej nestalo už dobrých päť rokov, vyskočila z postele, prehodila cez seba staré mužovo sako, ktoré nosil do lesa, a utekala do maštale. (...)

Stihla obriadiť všetko, skôr než sa zobudil, a ešte aj pripraviť raňajky. Keby nebolo porobené, veĺmi by sa hneval.

Chlap vošiel do kuchyne zamračený.

„Ako si sa vyspal? Je ti niečo?“

„Čo si ma nezobudila skôr? Zaspala si. Raz za uhorský rok si trochu vypijem, aj to sa nevieš zobudiť načas! Aby som ťa celý život budil ja! Sviniam si dala? Kamila podojená?“[78]

Navedeni citat osim što dokazuje gore navedene tvrdnje, također svjedoči i gradaciji osjećaja nepoštovanja ženinoga dijela rada jer je u tom trenutku žena već bolesna i razlog zbog kojeg je zaspala toga dana jest taj što je prethodnu noć imala probleme sa snom, za što muž čak ni u tim uvjetima ne pokazuje nimalo razumijevanja ni empatije.

---

[77] „Natrag su se vraćali drugim putem, sjevernom stranom otoka. Tu nije bilo plaža, a kako su se bližili Las Palmasu, uz autocestu se nekih deset kilometara prostirao ciganski geto. Vodič se ispričavao i objašnjavao turistima da su ti slumovi sramota Gran Canarie, a da zastupnici otoka ne znaju kako riješiti taj problem. Prethodnih su se godina tu naselili Cigani iz svih dijelova Europe i svijeta jer je tu bilo dosta hrane i bilo je toplo, a sada se taj geto neprestano širi.“ (Pankovčín 2005: 51) prev. Miran Todorović

[78] „Žena se probudila tek nakon pola sedam, što joj se nije dogodilo već dobrih pet godina, iskočila je iz kreveta, nabacila na sebe stari mužev sako koji je nosio u šumu i požurila u štalu. (...)
Uspjela je obaviti sve prije nego što se probudio, pa čak i skuhati doručak. Kad ne bi bilo spremno jako bi se ljutio.
Muž je ušao u kuhinju smrknut.
'Kako si se naspavao? Jesi dobro?'
'Zašto me nisi ranije probudila? Zaspala si. Jednom u prijestupnoj godini si malo popijem, a ni tad se ne možeš probuditi na vrijeme! Ja te moram buditi cijeli život! Jesi dala svinjama? Deva podojena?'“ (Pankovčín 2005: 93) prev. Miran Todorović

Kod Pavola Rankova je društvena kritika najizraženija u djelima *Farby jesenne* i *Fotografia*. U prvoj pripovijetci najviše dolazi do izražaja postkolonijalistički i imperijalistički odnos prema domorodcima i njihovom otoku, kojeg bogati turisti i američki vojnici iskorištavaju zbog njegovih prirodnih ljepota. Prema domorodcima se odnose s predrasudama, ne smatrajući ih sebi ravnima, a prisutno je i ponižavanje. Primjer predrasuda prema domorotkinjama izražen je u sljedećem citatu.

> *Všetky sa chcú vydať za Američána alebo Európana. Ostrovanky nám nevedia odhadnúť vek. Myslia si (ktovie prečo), že sme už dosť starí. Predstavujú si, že sa vydajú za bieleho starca, doopatrujú ho a vrátia sa na Ostrovy ako milionárky.*[79]

Taj citat izriče protagonist nakon samo nekoliko dana boravka na otoku, umišljajući si da zna što se događa u glavama domorotkinja i što one žele, iako nigdje u tekstu nije navedena njihova replika kao potvrda tih predrasuda. Štoviše, protagonistove predrasude nastaju vjerojatno na temelju siromašnog stanja u kojem se domorodci nalaze zbog čega su prepušteni na milost i nemilost stranim turistima od čijih posjeta žive. Kritika je to kapitalističkog sustava koji dopušta besramno bogaćenje jednih nauštrb drugih istovremeno dopuštajući iživljavanja na najsiromašnijima. Sljedeći citat prikazuje gradaciju svojevrsnog ponižavanja kojemu su domorodci izraženi.

> *Včera mi jedna domorodkyňa ukradla zopár dolárov. Dnes som ju stretol na pláži a podal som jej ďalšiu bankovku. Začala plakať a bozkávala mi nohy. Američania sa išli popukať od smiechu.*[80]

Iako je domorotkinja počinila zločin ukravši novac protagonistu, njeno ponašanje nakon što joj protagonist udijeli još jednu novčanicu tragično prikazuje razinu u kojoj su domorodci financijski ovisni o stranim turistima, dobrovoljno se ponižavajući na takav način. Vrlo je zanimljiva također činjenica da u tom trenutku Amerikanci stoje sa strane, gledaju sve to i podsmjehuju se. Taj maleni, na prvi pogled lako previđeni, detalj mnogo toga govori kroz prizmu kapitalističke i imperijalističke kritike. Naime, Amerika je često smatrana simbolom kapitalizma i ona u svjetskim razmjerima često provodi određene imperijalističke postupke kako bi učvrstila svoju poziciju moći. S time u vidu, ta bi se scena mogla tumačiti kao metafora za to kako sam kapitalizam i imperijalizam funkcioniraju prema potlačenim

[79] „Sve se žele udati za Amerikanca ili Europljanina. Otočanke nam ne znaju procijeniti godine. Misle (tko zna zašto) da smo već dosta stari. Zamišljaju da će se udati za bijeloga starca, odnjegovati ga i vratiti se na Otok kao milionerke.“ (Rankov 2012: 38) prev. Miran Todorović

[80] „Jučer mi je jedna domorotkinja ukrala nekoliko dolara. Danas sam ju sreo na plaži i dao sam joj još jednu novčanicu. Počela je plakati i ljubiti mi noge. Amerikanci su umrli od smijeha.“ (Rankov 2012: 44) prev. Miran Todorović

narodima, interpretirajući njihovo siromaštvo kao nesposobnost, a njihovu poniznost kao slabost kojoj se podsmjehuju. Dakle, najjednostavnije rečeno dolazi do kritike agresije, dominacije i nedostatka empatije kako na makro razini svjetskih sila prema manjim sastavnicama, tako i na mikro razini bogatih ljudi prema sirotinji.

U sljedećem djelu *Fotografia* prisutni su elementi društvene kritike koji se vrlo učinkovito mogu sagledati kroz feminističku kritiku. Nakon što protagonist završi u zatvoru zbog silovanja maloljetnice, u samici mu počinje biti dosadno i nedostaje mu društvo. Međutim, ne bilo kakvo društvo. Njemu, kao heteroseksualcu, nedostaje isključivo društvo žene jer je ono što mu najviše nedostaje zapravo seksualni kontakt, a ne društvo kao takvo. Na taj način svodi ulogu žene u svom životu isključivo na biološku ulogu, a zanemaruje sve ostale aspekte žene kao društvenog bića.

> *Zdalo sa mu, že žena je vlastne to jediné, čo mu chýba. Samozrejme, chcel by sa zabávať, piť, tancovať, ale bez toho sa dá vydržať. Len keby tu bolo ženské telo, štíhle nohy, hladký chrbát, oblé prsia...*[81]

Činjenica da mu svo to vrijeme najviše nedostaje seksualni kontakt, a ne primjerice razgovor, koji je vjerojatno još važnija i osnovnija komponenta međuljudskih odnosa od seksualnog kontakta (pogotovo u uvjetima zatvorske samice), daje naslutiti da protagonist moguće boluje od seksualne ovisnosti. Tome na tragu dolazi i sljedeći citat.

> *Rozmýšľal nad tým, že už tri mesiace sa nemiloval. Keď v pätnástich začal, najmenej dvakrát týždenne sa váľal v posteli susedky. Jej muž bol námornik a domov chodil veľmi málo. 'Ona ma to naučila. Niekto by povedal, že to bola kurva, ale pre mňa bola pedagógom,' zasmial sa trpko.*[82]

Vidljivo je dakle da je protagonist od petnaeste godine u aferi sa starijom susjedom. Petnaest godina je dobna granica pristanka kada u Slovačkoj spolni odnos postaje legalan[83], međutim to je i dalje kontroverzna situacija ako je partner mnogo stariji od toga jer se postavljaju pitanja psihičke zrelosti sudionika, manipulacije i slično. Kada bi situacija bila obrnuta i djevojka bi bila ta koja bi imala 15 godina, a njen muški partner bio mnogo stariji, društvo bi uglavnom bilo vrlo glasno u osudi toga muškarca kao predatora, međutim kada su uloge

[81] „Činilo mu se zapravo da je žena jedino što mu nedostaje. Naravno, htio bi se i zabavljati, piti, plesati, ali bez toga se da izdržati. Samo kad bi tu bilo žensko tijelo, vitke noge, glatka leđa, obla prsa...“ (Rankov 2012: 15) prev. Miran Todorović

[82] „Razmišljao je o tome da već tri mjeseca nije vodio ljubav. Kad je počeo s petnaest godina, najmanje dvaput tjedno se valjao u krevetu kod susjede. Njen je muž bio pomorac i rijetko je dolazio kući. 'Ona me to naučila. Netko bi rekao da je to bila kurva, ali za mene je bila pedagog', gorko se nasmijao.“ (Isto) prev. Miran Todorović

[83] https://en.wikipedia.org/wiki/Ages_of_consent_in_Europe#Slovakia (pristupljeno 8. kolovoza 2020.)

zamijenjene (kao u ovoj) osuda društva uglavnom opada. Tu su na vidjelu rodni stereotipi na koje ponekad upozorava feminizam, gdje se muškarce kao navodno jači spol onemogućava da budu u poziciji žrtve i pokažu ranjivost, jer ta pozicija ostaje rezervirana isključivo za žene. Slijedom toga, protagonist, nebitno o tome što je njegova ljubavna afera sa starijom susjedom možda bila kroz pristanak, ne vidi tu ženu i tu situaciju kao jedne od mogućih okidača u svom životu koji su, uz neke ostale čimbenike, doveli do njegovog trenutnog spolno neodgovornog ponašanja zbog čega sada i boravi u zatvoru. Povučemo li paralelu s pitanjem psihičke zrelosti i emotivne manipulacije sudionika, ostaje diskutabilno koliko je petnaestogodišnji mladić samovoljno ušao u taj odnos i je li moguće govoriti o spolnom zlostavljanju. Zanimljiva je također činjenica da je protagonist tada bio tek jednu godinu stariji od partnerice zbog koje je trenutno u zatvoru. Taj maleni detalj pokazuje arbitrarnost takvih oštrih granica kod reguliranja pravnih pitanja poput doba pristanka i slično, sugerirajući da psihička zrelost nije nužno određena samo godinama, već i drugim vanjskim uvjetima poput zdravlja pojedinca, socio-ekonomskim i obiteljskim uvjetima odrastanja, kao i pristupom obrazovanju.

6. ZAKLJUČAK

Suvremena slovačka književnost nakon 1989. godine obilježena je ponajprije idejnim i estetskim pluralizmom. Društveno-političke promjene do kojih je došlo prijelazom iz komunističkog režima u parlamentarnu republiku iz korijena su promijenile stanje u književnom životu od područja književnih institucija i časopisa pa sve do financijskih aspekata. Slovačka se književnost u tom razdoblju potpuno otvara stranim utjecajima i uspješno počinje pratiti svjetske trendove. Zbog ukidanja cenzure, prisutna je raznovrsnost tema o kojima autori pišu, a svakako su se istaknule teme intime i prikazi nasilja koji u prošlosti nisu bili dozvoljavani, barem ne u tolikoj mjeri i na takav način kao danas. Na području književnih vrsta dolazi do uspona kraće proze, a tendencije pisaca koji djeluju u tom razdoblju mogu se načelno podijeliti u dvije velike skupine: s jedne strane imamo stariju generaciju pisaca koji su u prijašnjem režimu često bili cenzurirani ili zabranjivani, a s druge strane imamo mladu generaciju autora rođenih nakon 1960. godine. Te se dvije generacije donekle razlikuju u svojim okvirnim poetikama, a i društveno-političke životne okolnosti im se također razlikuju pa su tako mlađe generacije u pravilu lakše ostvarile mogućnost međunarodnog iskustva.

Unutar mlađe generacije slovačkih suvremenih književnika pojavila su se dva autora prilično sličnih poetika, barem što se tiče njihovih kraćih proznih djela. Riječ je o Pavolu Rankovu i Václavu Pankovčínu. Oba autora, dolazeći iz iste države, živjeli su u istim društveno-političkim uvjetima, a na književnoj sceni se također javljaju u isto vrijeme debitirajući početkom 1990-ih. Cilj je ovoga rada bio predstaviti, analizirati i usporediti kratku prozu dvojice autora na korpusu od deset pripovijedaka – pet od svakog autora.

Sličnosti su velike i samo u ovom radu je izdvojeno osam potpoglavlja koja dokazuju područja sličnosti, uz otvorene mogućnosti novih i dodatnih saznanja. Na području stilistike prisutan je jednostavni pripovjedni izraz u vidu kraćih rečenica, uz često korištenje slenga, što stvara sličnu dinamiku i ugođaj prilikom čitanja, a ujedno doprinosi i zabavnom karakteru priča te svojevrsnoj *lakoći* čitanja. Uporaba književnih postupaka je također vrlo slična, a tu su se istaknula dva ključna postupka: otvoreni krajevi i *in medias res*.

Na razini sadržaja prisutne su sljedeće sličnosti: vremensko-prostorna neodređenost, egzotični motivi, poetika apsurda, elementi fantastike, elementi horor poetike i društvena kritičnost.

Zbog kombinacije tolikog broja različitih elemenata evidentan je značaj žanrovskog sinkretizma za ova dva autora, kao i općenito za razdoblje suvremene (slovačke) književnosti.

Ako ćemo pak kvantitativno određivati sličnosti od najzastupljenijih prema slabije zastupljenima, poredak bi bio sljedeći:

1. Otvoreni krajevi (10/10)
2. Elementi fantastike (8/10 – isključene pripovijetke: *Vianočný vírus* i *Rýchlo ma zobuď!*)
3. Vremensko-prostorna neodređenost (7/10 – isključene pripovijetke: *Vianočný vírus*, *Darujem ti tašku z ťavej kože* i *Choď, brat ťa volá*)
4. Elementi horor poetike (5/10 - *Fotografia*, *Kontrolóri*, *Vianočný vírus*, *Hlava v kufri* i *Choď, brat ťa volá*)
5. Poetika apsurda (4/10 - *Farby jesenne*, *V každom slove slovo*, *Vianočný vírus* i *Choď, brat ťa volá)* i društvena kritičnost (4/10 - *Darujem ti tašku z ťavej kože*, *Choď, brat ťa volá*, *Farby jesenne*, *Fotografia*)
6. In medias res (3/10 - *V každom slove slovo*, *Fotografia* i *Choď, brat ťa volá*) i egzotični motivi (3/10 - *V každom slove slovo*, *Farby jesenne* i *Darujem ti tašku z ťavej kože*)

Obrazloženje kvantitativne analize: Za potpunu pripadnost nekoga primjera jednoj od navedenih kategorija uzimao sam u obzir samo najjače izraze koji su na mene kao čitatelja u tom trenutku imali najjači efekt. Primjerice, za postupak *in medias res* bi se moglo reći da je prisutan u većini navedenih pripovijedaka, a ne samo njih tri koliko sam naveo, zato što kratka priča samom svojom formom ne ostavlja odviše prostora za ikakav stupnjeviti uvod u radnju, odnosno ona kao da sama po sebi uvijek zahtijeva iznenadan uvod. Pa ipak, klasičan izraz postupka *in medias res* za mene osobno predstavlja scena u Kafkinoj *Preobrazbi* kada se Gregor Samsa budi kao kukac na početku djela, a prema tom sam se primjeru i ravnao prilikom analize jačine izraza toga postupka u svakoj pojedinoj pripovijetci. Drugi čitatelji, na temelju svog subjektivnog dojma i prema svojim kriterijima vrednovanja, mogu donijeti drugačiji sud koji bi rezultirao većim ili manjim brojem zapaženih slučajeva od onih koje sam ja naveo.

Što se tiče razlika, mogli bismo ustvrditi da Pavol Rankov češće koristi fantastične elemente u kombinaciji s horor poetikom, naglašavajući tajanstvenost, neodređenost i mistifikaciju, a kod čitatelja uzrokuje snažnije osjećaje anticipacije i tjeskobe, dok Václav Pankovčín fantastične

elemente kvalitetnije[84] spaja s egzotičnim motivima, a kod čitatelja ne uzrokuje toliko često osjećaj strave (s iznimkom pripovijetke *Hlava v kufri*) koliko osjećaj čuđenja. Vidljiva je razlika i kod tematske zaokupljenosti autora, odnosno kod korištenja motiva koji se ponavljaju. Tako kod Pankovčína vidimo motiv **sna i spavanja** koji se ponavlja u tri od pet njegovih pripovijedaka iz korpusa (*Choď, brat ťa volá*, *Dnes sa ti nesnívam* i *Rýchlo ma zobuď!*), dok kod Rankova taj motiv uopće ne susrećemo. S druge strane, kod Rankova primjećujemo temu **komunikacije** kao izrazito prisutnu i značajnu u svim njegovim pripovijetkama iz korpusa. Susreće se komunikacija putem različitih medija (telefon/pismo) (*V každom slove slovo*, *Farby jesenne*), prekinuta komunikacija (*Kontrolóri*, *V každom slove slovo*) i obraćanje živog bića neživom predmetu (*Fotografia*).

Budući da je riječ o dvojici autora mlađe generacije slovačkih književnika, manje je dostupnih studija o njima u usporedbi sa studijama o starijim kanonskim autorima. U tom je smislu ovaj rad doprinos tomu području, kao i svojevrsni pokušaj da se pokaže da je suvremena književnost jednako zanimljiva, jednako vrijedna, te da u njoj ima dovoljno prostora za proučavanje i nova saznanja.

[84] Pod ovim mislim na to da kod Rankova egzotični motivi ostaju na razini jedne izdvojene ili pojedinačne scene, dok se kod Pankovčína oni češće protežu kroz cijelu radnju pripovijetke stvarajući tako potpuniji egzotični ugođaj prilikom čitanja. Pankovčín također koristi više prikaza egzotičnih motiva, pa osim fizičkog izgleda ljudi opisuje i predmete te prirodu, dok kod Rankova to ostaje uglavnom na fizičkim opisima ljudi. Za primjere vidi poglavlje 5.3.

7. POPIS LITERATURE

Primarna literatura:

Pankovčín, Václav. 2005. *Bude to pekný pohreb*. Koloman Kertész Bagala, L.C.A. Publishers Group. Bratislava.

Rankov, Pavol. 2012. *Poviedky*. Koloman Kertész Bagala. Levice.

Rankov, Pavol. 2013. *Na druhej strane*. Artforum. Bratislava.

Sekundarna literatura:

Botková, Zuzana. 2013. *Slovenská fantastika*. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta.

Čúzy, Ladislav i dr. 2007. *Slovenská literatura po roku 1989*. 1. vyd, Literárne Informačné Centrum. Bratislava.

Darovec, Peter i dr. 2006. *Panoráma slovenskej literatúry 3*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo. Bratislava.

Marčok, Viliam i dr. 2006. *Dejiny slovenskej literatúry III*. Cesty slovenskej literatúry druhou polovicou XX. Storočia. Literárne informačné centrum. Bratislava.

Ognjanović, Dejan. 2014. *Poetika horora*. Orfelin izdavaštvo. Novi Sad.

Panić, Ines. 2016. *Usporedba bajke i magijskog realizma*. Filozofski fakultet. Rijeka. Dostupno na: https://dr.nsk.hr/islandora/object/ffri%3A430/datastream/PDF/view (posljednji put pristupljeno 28. lipnja 2020.)

Pavletić, Vlatko. 2007. Kriza ili obnova pripovijetke? *Teorija priče: Panorama ideja o umijeću pričanja: 1842. - 2005*. Ur. Sabljak, Tomislav. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.

Sablić-Tomić, Helena. 2007. Što kratku priču čini kratkom? *Teorija priče: Panorama ideja o umijeću pričanja: 1842. - 2005*. Ur. Sabljak, Tomislav. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.

Solar, Milivoj. 2015. *Poetika apsurda i poetika paradoksa*. Politička kultura. Zagreb.

Solar, Milivoj. 1983. *Teorija književnosti*. Školska knjiga. Zagreb.

Solar, Milivoj. 1989. *Teorija proze*. SNL. Zagreb.

Šarić, Iva. 2020. *Dramsko stvaralaštvo Petra Karvaša u kontekstu društveno-političkih zbivanja u Čehoslovačkoj*. Filozofski fakultet. Zagreb. Dostupno na: https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffzg%3A1550/datastream/PDF/view (posljednji put pristupljeno 10. kolovoza 2020.)

Šicel, Miroslav. 2007. Kratka priča. *Teorija priče: Panorama ideja o umijeću pričanja: 1842. - 2005*. Ur. Sabljak, Tomislav. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zagreb.

Todorov, Cvetan. 1987. *Uvod u fantastičnu književnost*. Pečat. Beograd.

Elektronički izvori:

Ages of consent in Europe – Wikipedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Ages_of_consent_in_Europe#Slovakia (posljednji put pristupljeno 8. kolovoza 2020.)

Apsurd | Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=3454 (posljednji put pristupljeno 10. kolovoza. 2020.)

Baršunasta revolucija i ideja slobode koja se nije mogla zaustaviti. Dostupno na: https://studentski.hr/vijesti/na-danasnji-dan/barsunasta-revolucija-i-ideja-slobode-koja-se-nije-mogla-zaustaviti (posljednji put pristupljeno 26. lipnja 2020.)

Dogodilo se prvoga rujna (i ne samo tada) – Disput. Dostupno na: http://disput.hr/shop/dogodilo-se-prvoga-rujna-i-ne-samo-tada/ (posljednji put pristupljeno 30. lipnja 2020.)

Egzotika | Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17212 (posljednji put pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

Open ending. Dostupno na: https://www.alanpedia.com/literary_terms/open_ending.html (posljednji put pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

Pankovčín Václav | Spisovatelia | KK Bagala. Dostupno na: http://www.kkbagala.sk/spisovatelia/pankovcin-vaclav (posljednji put pristupljeno 20. srpnja 2020.)

Pavol Rankov – Diela v slovenčine | Literárne informačné centrum. Dostupno na: https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/diela-v-slovencine (posljednji put pristupljeno 30. lipnja 2020.)

Pavol Rankov – Komplexná charakteristika | Literárne informačné centrum. Dostupno na: https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/komplexna-charakteristika-tvorby (posljednji put pristupljeno 28. lipnja 2020.)

Pavol Rankov – Životopis autora | Literárne informačné centrum. Dostupno na: https://www.litcentrum.sk/autor/pavol-rankov/zivotopis-autora (posljednji put pristupljeno 28. lipnja 2020.)

postmodernizam | Hrvatska enciklopedija. Dostupno na: http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=49698 (posljednji put pristupljeno 25. lipnja 2020.)

Proust_combray-1.pdf Dostupno na: http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/proust_combray-1.pdf (posljednji put pristupljeno 6. kolovoza 2020.)

Spisovateľ Václav Pankovčín by sa dnes dožil päťdesiatky. Dostupno na: https://www.teraz.sk/import/literatura-spisovatel-vaclav-pankov/326166-clanok.html (posljednji put pristupljeno 20. srpnja 2020.)

Václav Pankovčín – Komplexná charakteristika | Literárne informačné centrum. Dostupno na: https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovcin/komplexna-charakteristika-tvorby (posljednji put pristupljeno 21. srpnja 2020.)

Václav Pankovčín – Životopis autora | Literárne informačné centrum. Dostupno na: https://www.litcentrum.sk/autor/vaclav-pankovcin/zivotopis-autora (posljednji put pristupljeno 20. srpnja 2020.)

8. SAŽETAK

U razdoblju suvremene slovačke književnosti nakon 1989. godine pojavila su se dva pisca relativno sličnih poetika, barem što se tiče njihove kratke proze. Imena su im Pavol Rankov i Václav Pankovčín. Ovaj je rad istražio sličnosti, ali i razlike u njihovim kraćim proznim djelima. Primijećene su sličnosti na formalnoj i na sadržajnoj razini. Sličnosti na formalnoj razini uključuju stil pisanja koji koristi koncizne, jasne rečenice i sleng. Od književnih je postupaka zamijećeno korištenje otvorenih krajeva i tzv. *in medias res* postupak naglog uvođenja čitatelja u priču. Na sadržajnoj su razini vidljive sličnosti koje obuhvaćaju područja: vremensko-prostorne neodređenosti, egzotičnih motiva, poetike apsurda, elemenata fantastike i horor poetike te društvene kritike. Zbog kombinacije tih raznolikih elemenata, evidentna je uloga žanrovskog sinkretizma u poetikama autora. Razlike između autora tiču se dosljednosti provođenja određenih karakteristika koje su im inače zajedničke, a vidljivo je i da svaki od autora ima teme ili motive koji ga zaokupljaju više nego drugoga i koji se ponavljaju u njihovim djelima. Za Pavola Rankova to je tema komunikacije, a za Václava Pankovčína tema sna i spavanja.

Ključne riječi: suvremena slovačka književnost, Václav Pankovčín, Pavol Rankov, žanrovski sinkretizam, usporedba, kratka proza

9. ABSTRAKT

V období súčasnej slovenskej literatúry po roku 1989 objavili sa dvaja autori relatívne podobných poetík, aspoň čo sa týka ich krátkej prózy. Ich mená sú Pavol Rankov a Václav Pankovčín. Táto práca preskúmala podobnosti, ale aj odlišnosti v ich krátkych prozaických dielach. Môžeme všimnúť podobnosti na formálnej a na obsahovej úrovni. Podobnosti na formálnej úrovni obsahujú štýl písania, ktorý používa stručné a jasné vety a slang. Keď sa zameriavame na slohové postupy, môžeme vidieť použitie otvorených koncov a tzv. in medias res, ktorý ťahá čitateľa náhle do príbehu. Na obsahovej úrovni môžeme vidieť podobnosti, ktoré zasahujú nasledujúce oblasti: časovo-priestorová neurčitosť, exotické motívy, poetika absurda, fantastické a hororové prvky a sociálna kritika. Kvôli kombinácii týchto rozličných prvkov, význam žánrového synkretizmu pre autorov a súčasnú slovenskú literatúru je evidentný. Rozdiely medzi autormi sa týkajú dôslednosti použitia určitých charakteristík, ktoré inak majú spoločné. Tiež môžeme vidieť, že každý autor má témy alebo motívy, ktoré ho zaujímajú viac ako iného a ktoré sa opakujú v ich dielach. Je to téma komunikácie pre Pavola Rankova a téma sna pre Václava Pankovčína.

Kľučové slová: súčasná slovenská literatúra, Václav Pankovčín, Pavol Rankov, žánrový synkretizmus, porovnanie, krátka próza